بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1598
Halk Kitapları: 360

Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Yayın Koordinatörü
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Editörler
Elif ERDEM
Hale ŞAHİN
Rukiye AYDOĞDU DEMİR

Grafik & Tasarım
Ali YÜCEER

Tashih
Sümeyye ÖZGEN
Zeynep ONAR

Baskı Takip
Alişan BAŞGÖNÜL

Baskı:
İleri Basım Matbaacılık AŞ.
Yenibosna Merkez Mahallesi
29 Ekim Caddesi No: 11 B/21
34197 Bahçelievler/İstanbul
Tel: (0212) 454 20 00

1. Baskı, İstanbul 2019

ISBN 978-605-9962-85-8

2019-34-Y-0003-1598

Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 10.04.2019/19

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim:
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

İNFAK

HAYATIN BEREKETİ

DİB YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

7 SUNUŞ
Prof. Dr. Ali Erbaş

13 KUR'AN'DA İNFAK
Prof. Dr. Mehmet Ünal

23 HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE İNFAK VE YARDIMLAŞMA
Prof. Dr. Enbiya Yıldırım

35 İSLAM MEDENİYETİ İNFAK MEDENİYETİDİR
Dr. Öğrt. Üyesi Kâmil Yaşaroğlu

45 İNFAK ÇEŞİTLERİ
Prof. Dr. Nihat Temel

53 İNFAKIN İRFANÎ VE AHLAKÎ BOYUTU
Prof. Dr. Ömer Türker

61 EN GÜZEL AHİRET AZIĞI: İNFAK
Prof. Dr. Kadir Özköse

71 İSLAM'IN İNFAK ANLAYIŞI
Dr. Öğrt. Üyesi Nihal Şahin Utku

81 İNFAKIN İDEALLEŞTİĞİ NOKTA: ÎSÂR
Doç. Dr. Halil Altuntaş

89 YARDIMSEVERLİK VE İNFAK ERDEMLERİNİN PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK YANSIMALARI
Prof. Dr. Ali Ayten

97 RAMAZAN'IN RUHU İNFAKLA YÜKSELİR
Halime YILDIZ

SUNUŞ

Prof. Dr. Ali Erbaş
Diyanet İşleri Başkanı

Saygın ve üstün vasıflarla donatılmakla birlikte, aynı zamanda çeşitli zaaflarla yüklü bir varlık olarak dünyaya gelen insanoğlu, yeryüzü serüveninde hayatını idame ettirmek için maddi ve manevi yönden başkasına ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bu durum, insanlar arası ilişkilerde karşılıklı yardımlaşmayı zorunlu kılmaktadır. Dünya ve ukba rehberimiz Kur'an-ı Kerim'in; *"…Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık…"*[1] ayetiyle tahkim edilen bu husus, sosyal bir varlık olan insanın toplum içerisinde yaşamasının tabii neticesidir. Hâl böyleyken, madde ve mana ilişkisini makul bir bütünlük içerisinde ele alarak insana dünyada asil bir yaşayış, ahirette de sonsuz huzur vadeden ideal hayat nizamı İslam, özellikle zayıfları, güçsüzleri, kimsesizleri, yetimleri, yoksulları himaye edecek kurallar getirmiş, onların toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve yaşam zorluklarını iyileştirmek için gerekli önlemleri almıştır. İslam'ın hedeflediği toplumun en bariz özelliklerini de açıkça ortaya koyan söz konusu boyut, Müslümanlar açısından bir iman ve kulluk sorumluluğudur. Nitekim Kur'an ve sünnetten neşet eden bu ideali özümseyen Müslümanlar, bu üstün anlayışı, asırlardır devam eden

1 Zuhruf, 43/32.

pratiklerle gündelik hayatın bir parçası olan tabii davranışlar hâline getirmişlerdir. Söz konusu husus derinlemesine incelendiğinde, mülkün yegâne sahibi olan Cenâb-ı Hakk'ın muradının bu doğrultuda olduğu görülecektir. Zira Yüce Allah, nimetlerle lütufta bulunduğu kuluna, faydalandığı her şeyde ihtiyaç sahiplerinin de tasarruf yetkilerinin bulunduğunu bildirmiş ve onlara bu imkânın sağlanmasını emretmiştir. *"Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."*[2] ayeti de sözü edilen hususu açıkça beyan etmektedir.

Toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin tüm boyutlarıyla korunması konusunda gündeme gelen "infak" kavramı, öncelikle insan olmanın gereği bir eylemdir. Çünkü Rabbimizin, katından lütuf olarak zengin kıldığı bir kimsenin, maddi ihtiyaçlarını temin etmede doyum noktasına ulaşmasından dolayı dünya üzerinde bir anlam problemi yaşaması imkân dâhilindedir. İnsanoğlunu bunalıma sürükleyip dinin hedeflediği istikametten alıkoyabilecek bu menfi durumu, ancak yardımlaşma, paylaşma ve infak ahlakı, manevi tatmin duygusuna, vicdan huzuruna dönüştürecektir. Bu bağlamda, her durumda olduğu gibi infak ve yardımlaşma hususunda da bizlere bir bilinç, farkındalık ve en güzel örneklik bırakan Hz. Peygamber (s.a.s.), kişinin aşırı mal hırsını frenleyecek, onu başkalarının sıkıntılarını paylaşarak huzur bulacak bir ruh ve zihin yapısına kavuşturacak evrensel ilkeler ve eşsiz reçeteler getirmiştir. Nitekim *"Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır."*[3] buyurarak infak eylemine beşerî ve sosyal yönden ideal bir fonksiyon yüklemiş ve müminleri Allah'ın rızasını elde etmede herkesin kazanacağı bir hayır yarışına sokmuştur. Bu meyanda Rabbimiz de müminlerin kulluk yolculuğundaki motivasyonunu artırmak için; *"Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel*

2 Zâriyât, 51/19.

3 Buhârî, Zekât 18.

bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."[4] ayetiyle emsal getirip infakın sadece bir iyilik eylemi olmayıp kulluk vazifesi olduğuna dikkat çekmiş ve bu görevi başarıyla yerine getirenlerin elde edeceği bereketli mükâfata işaret etmiştir.

Kişinin sahip olduğu maddi ve manevi her tür nimetten başkalarını da yararlandırmanın ifadesi olan infak; medeniyetimizin ve Müslüman hayatının en önemli tezahürlerindendir. Zira bilgi, hikmet ve marifet rükunları üzerine oturmuş, iman, kulluk ve güzel ahlakla tezyin edilmiş İslam medeniyeti esas itibariyle bir infak medeniyetidir. Bu çerçevede; *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz…"*[5] ayetini kuşanan her bir Müslüman, infakı ahlakın ve medeniyetin kurucu değerleri arasında görmüştür. *"… İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın…"*[6] ayetiyle toplumsal iyilik bilincini özümsemiş ve İslam düşüncesini insanlığın umut ve ufuk merkezi hâline getirmiştir. Bu yönüyle infak, medeniyetin varlık sebebi ve toplumsal hayatta yüce dinimiz İslam'ın temsil yönünü oluşturan mühim bir şiardır. Dolayısıyla Müslümanlar yardımlaşmayı ve infakı hayatlarının merkezine yerleştirmiş, sahip oldukları ilmî/iktisadî birikimlerini her daim başkalarıyla paylaşmış ve bu asil eylemi asla tahakküm aracı hâline getirmemişlerdir. Bu itibarla İslam medeniyeti, vermenin hazzına ulaşmış insan topluluklarının var ettiği değerler bütünüdür. Aksi takdirde, bu duyguyu idrak edememiş, cimriliğe saplanmış, israf ve lüks çıkmazında debelenen fertlerden oluşan bir toplumun dünyaya huzur ve güven veren bir müktesebatı var etmesi imkânsızdır. Bu meyanda, yeryüzünü imar etme görevini hakkıyla yerine getirmiş eslafımızın varisleri olarak iktisadî

4 Bakara, 2/265.

5 Âl-i İmrân, 3/92.

6 Mâide, 5/2.

infakın yanında bilgiyi elde etme, güncelleme ve nihayetinde ahlaka dönüştürüp infak etme hususunda da muhkem ve sürekli bir bilinç oluşturmamız elzemdir.

Herkese imkânı nispetinde iyilikte ve yardımda bulunma duygusunu tattırıp sekineti takdim eden ve nihayetinde bireyi takvaya, toplumu da sosyal ve iktisadî açıdan şahikaya ulaştıran infak, Yüce Kitabımız Kur'an'ın ana konusunu teşkil eden tevhit ve Allah'a ibadetle birlikte ana-babaya iyilik etmenin devamında, insanı istenen hedefe ulaştıracak iyi işler cümlesindendir. İnfak duygusu, insandaki ulvi hislerin harekete geçmesinin, nefsin tezkiyesinin, zihnin ve gönlün hakikate açılmasının ve böylelikle insan-ı kâmil olmanın değerli vesilelerindendir. Fakat dünyevîleşme ve bireyselleşmenin hayatı kuşattığı, vahdet şuurunun örselendiği, tüketimin kendini ifade biçimi olarak görüldüğü maddiyat düşkünlüğü, güç ve çıkar tutkusunun, özenti ve gösterişe dayalı hayatların öne çıktığı günümüzde; insanlığın sürüklendiği sonu gelmez arzu, istek ve ihtiraslar, infak ve yardımlaşmanın önündeki en zorlu engellerdir. Bu sebeple, insanın dünyasıyla ilişkisini doğru şekilde anlamlandırması ve güzel ahlak ile kemale ulaşması için infak eşsiz bir fırsattır. Öte yandan bu İslamî düstur, insanın kendinden eksilterek başkasını tamama erdirme boyutuyla, kişiyi Yüce Allah'ın eliyle dünya ve ahiret selametine sevk eden muazzam bir imkândır. Allah Resûlü'nün; *"Müslüman Müslüman'ın (din) kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu düşman eline vermez (himaye eder). Her kim Müslüman kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Her kim de bir Müslüman'ın bir sıkıntısını giderirse, bu sebeple Allah da onun (bu iyiliği) sayesinde kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir…"*[7] ifadesi de vurgulanan hususu açıkça teyit etmektedir.

Bu noktadan hareketle ifade edelim ki, nurlu gölgesi üzerimize düşmeye başlayan, sürekli ve kuşatıcı bir kardeşlik zemini

7 Buhârî, Mezâlim, 4.

oluşturarak ibadet, kültür ve medeniyet yaşantımıza sayısız güzellikler katan mübarek Ramazan ayı infak, yardımlaşma ve paylaşmaya dayalı mutedil bir hayatı merkeze almak, derinlikli ve kapsamlı bir muhasebe ile hatalardan kurtulmak için eşsiz bir fırsattır. Bu vesileyle rahmet, mağfiret ve kurtuluş iklimi Ramazan ayının, bütün müminler ve insanlık için gerçek anlamda iyiliğe ulaşma adına daha güzel bir hayatın ve dünyanın inşasına vesile olmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler zalimlerin ta kendileridir."

(Bakara, 2/254)

KUR'AN'DA İNFAK

Prof. Dr. Mehmet Ünal
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Sınav için gelmişiz bu fani dünyaya.Yüce Yaradan, varlığından ve birliğinden gönderdiği elçilerle haberdar etmiş bizleri. Mutlaka deneneceğimizi hatırlatmış bizlere her şeyden… Sadece "inandık" demenin yetmediğini duyurmuş. Değer verdiğimiz ne varsa maddi ve manevi, uğrunda mücadele ettiğimiz her türlü kıymetten sorumlu tutmuş bizleri. Tüm bunların imtihan kalemine dâhil edildiğini hatırlatmış. Varlığın tümü kendisinin olduğu hâlde yapmış bunu. Vahyin ilk temsilcileri bu bağlamda imanî duruşları ile çok farklı bir refleks gösteren kimseler olmuşlar. Âl-i İmrân suresinde yer alan *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe/hayra/fazilete asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."*[1] mealindeki ayetin indiriliş sebebine baktığımızda bu açıkça görülmektedir. İnen bu ayet karşısında "birr"e erişebilmek adına ashaptan kimi çok sevdiği cariyesini azat etmiş; kimisi atını satarak tasadduk etmiş; kimisi de kendisi için çok kıymetli olan Medine'deki hurma bahçesini bu uğurda feda etmişti.[2] Sevmek, vermekten ve feda etmekten

1 Âl-i İmrân, 3/92.

2 Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000, VI, 589-592; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an,* Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964, IV, 132-134; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,* Dâru Tayyibe, 1420/1999, II, 72.

geçiyordu. İnfak da aslında En Sevgili için sevdiklerinden vererek bu sevgiyi gösterebilme çabası değil miydi? Bu bilinci işleyen Yüce Rabbimiz, aslında mal mülk adına var olan ve bizim zannettiğimiz her şeyin bize emaneten ve muvakkaten verildiğini, vakti ve zamanı gelince bizimle beraber onların da el değiştireceğini bize haber verir.

"İnfak" kavramı, Yüce Kitabımızın birçok yerinde işlenen, başta zekât olmak üzere sadaka, karz-ı hasen ve birr gibi diğer kavramlarla benzer anlamlarda kullanılan önemli kavramlardan biridir. Zekât, Müslümanlara ait zorunlu mali farizayı ifade ederken[3] sadaka ve infak gibi kavramlar daha geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Kur'an'da infak, mümini değerli kılan meziyetlerden biri olarak türevleriyle birlikte 70'ten fazla yerde geçer. Sözlükte (malı) tüketmek, bitirmek, harcamak, (elden) çıkartmak gibi anlamlarda[4] kullanılan *infak* kavramı, terim olarak *Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması* olarak tanımlanır.[5] Bu kavramın içine, kişinin yakın ve uzak tüm akrabalarına, eşine dostuna ve tüm ihtiyaç sahiplerine faydası olan, mal, mülk gibi maddi katkılarda bulunması girdiği gibi, manevi değere karşılık gelen makam, ilim, nasihat, yol gösterme gibi çabalar da girebilmektedir. Bu bağlamda Râğıb el-İsfehanî, mal dışında manevi değeri olan şeylerle yapılan çabanın da infak kavramı içinde olduğunu söyler.[6] Elmalılı Hamdi Yazır bunu, ihtiyaç sahiplerine kişinin sahip olduğu

---

3 ed-Dâmegânî, Hüseyin b. Muhammed, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, Kâhire 1995/1416, II, 249; Bakara, 2/43, 83, 110, 277; Nisâ, 4/77; Tevbe, 9/5, 11; Hac, 22/41, 78; Nûr, 24/56; Mücâdele, 58/13; Müzzemmil, 73/20.

4 "Nefaqa"/İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XIV, 242-243.

5 Krş; el-Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Ebu'l-Hasen el-Huseyni, (thk. İbrahim el-Enbârî), *et-Ta'rifât,* Beyrût, 1407/1987, s. 62; Kaya, Ayhan, *Kur'an'a Göre İnfak,* T.C. Cumhuriyet Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 20.

6 Râğıb el-Isfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât,* Mısır, 1381/1961, s. 502.

makamdan, ilimden, nasihatten, nefse hizmetten, hatta saygı, sevgi ve selam türünden yaptığı her hayrın da *infak*ın manevi kapsamı içinde olduğunu söyleyerek açıklar.[7]

İslam bilginlerinin açıklamalarına göre infakın, vacip olanı da vardır, tatavvû' (nafile) olanı da vardır. İnfakın ve ondan türeyen nafakanın asıl anlamı, kişinin malından değişik şekillerde harcayarak yaptığı bir çıkartmadır. Lakin bu temel anlamı yanında farklı ayetlerde bu kavram, farz olan zekât manası ve (nafile olan) sadaka anlamı yanında, din yolundaki tüm çaba ve gayretlere, eşler için yapılan harcamalara, (malın tükenip harcanmasıyla ortaya çıkan) fakirliğe ve bizlere bahşedilen rızka karşılık gelecek şekilde de kullanılmıştır.[8] Dahası, başkalarına bildiklerini öğretme yolunda yapılan çabalar bile infak yolunda bir kıymete karşılık gelmektedir: *"Muhakkak ki, kendisine ulaşılmayan, (insanlara anlatılmayan) ilim, infak edilmeyen (harcanmayan) hazine gibidir."*[9]

Kur'an'ın yoğun bir şekilde işlediği infak ibadetine dair bazı hususları kısa başlıklar hâlinde vermeye çalışacağız:

I. İnfak Etmek, Müminlerin Vasıflarındandır

Kur'an'ın genel ayetlerine bakıldığında müminlerin vasıfları sıralanırken onların gayba inanan imanî duruşları akabinde namazlarını kıldıkları ve kendilerine verilen maldan infak ettikleri ifade edilir. Bu ayetlerin bir kısmının Mekke; diğer kısmının ise Medine döneminde nazil olması dikkat çekicidir. Bu, zekât emri gelmeden önce de onların genel anlamda infaka teşvik edildiklerini göstermektedir. Ayetlerde şöyle buyrulur:

"(Müttakiler) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar."[10]*; "(Müminler) namazlarını*

7 Elmalılı, M. Hamdi, *Hak Dînî Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, 1979, I, 192 vd.

8 ed-Dâmegânî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, II, 246-247.

9 Dârimî, Mukaddime, 46.

10 Bakara, 2/3.

özenle kılarlar, kendilerine verdiğimiz şeylerden bir kısmını Allah yolunda harcarlar."[11]*; "Ve onlar Rablerinin rızasını elde etmek için sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda gizli-açık harcayan, kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte dünya hayatının güzel sonu (cennet) sadece onlarındır."*[12]

Benzer ifadeler cennete girecek olan muttaki müminlerin vasıfları arasında da yer alır.[13] Bu veriler, infak ve tasaddukun bizim dindarlığımızı öne çıkaran temel meziyetlerden olduğunu göstermektedir. Yapılan iyiliğin bir kötülüğü imha ettiğini hem Kur'an'dan hem Sevgili Resûl'den öğrenmekteyiz.[14] İyilik ve birr olarak sadece mali harcamanın kastedildiği de anlaşılmamalıdır. Hz. Peygamber'in hadislerinde infakın ve sadakanın kapsamı o kadar geniş tutulmuştur ki, zekât, fıtır sadakası, keffaret ve adak gibi maddiyata bağlı ameller dışında sıla-i rahim.[15] borçluya mühlet vermek gibi manevi yardımlar da bu kapsam içinde görülmüştür. Bunun dışında güzel söz söylemek[16], yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmak[17], birine yol göstermek, selam vermek ve verilen selamı almak, tebessüm etmek[18] gibi farklı çabalar da infak kapsamında değerlendirilmiştir.

---

11 Enfâl, 8/3.

12 Ra'd, 13/22; Diğer ayetler için bkz: Nahl, 16/75; Hac, 22/35; Kasas, 28/54; Secde, 32/16; Fâtır, 35/29.

13 Bakara, 2/3, 177; Âl-i İmrân, 3/134; Enfâl, 8/3; Zâriyât, 51/15-19.

14 Hûd, 11/114; İbn Hanbel, V, 438; Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Tah: Hamdi b. Abdulmecîd, Musul, 1983, XX, 175.

15 Nesâî, Zekât, 82; Tirmizî, Zekât, 26.

16 Buhârî, Cihâd, 128, Edeb, 34; Müslim, Zekât, 56.

17 Müslim, Zekât, 56.

18 Tirmizî, Birr, 36; Ebû Dâvûd, Edeb, 159, 160.

II. İnfak Mülkün Gerçek Sahibinin Verdiğinden Vermektir

Kur'an ayetleri incelendiğinde, malın ve mülkün sahibinin Allah olduğu; "bizim" zannettiğimiz ne varsa aslında bu aidiyetin arizî (geçici) olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an bunu, *"Göklerin ve yerin tamamı zaten Allah'a kalacak olduğu hâlde ne diye hâlâ Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz?"*[19] sorusuyla bizlere hatırlatır. Ve bizleri kıyamet günü gelmeden önce infak etmeye şöyle çağırır: *"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler zalimlerin ta kendileridir."*[20]

Mümin kul, malın gerçekte Yüce Rabbimize ait olduğu bilinciyle hareket ettiğinde, Onun rızası doğrultusunda vermek kendisine zor gelmeyecektir. Elbette kişinin bu infakını, durumu yerinde iken, imkân ve koşulları var iken yapabilmesi gerekecektir. Çünkü ölüm anının anlatıldığı bir ayette kişinin derin pişmanlık içinde olacağı bu hâlindeki yalvarışının bir faydasının olmadığı şöyle bildirilir: *"Her birinize ölüm gelip, "Rabbim! Ne olur bana azıcık daha süre tanısan da gönüllü yardımlarda bulunsam ve iyi kişilerden olsam!" diye yalvarmadan önce size verdiğimiz rızıklardan başkaları için de harcayın."*[21]

III. İnfaka En Yakınlardan ve En Mağdurdan Başlamak Gerekir

İnfak söz konusu olduğunda kişinin elbette toplumda en muhtaç olanı ve en mağdur olanı bulması gerekecektir. Bu konuda da önceliği en yakınlara vermek elzemdir. Bu hususta Kur'an'da "yakın akraba" vurgusu dikkat çeker. İlgili ayette "… *De ki: 'Harcayacağınız mal, ana baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar*

19 Hadîd, 57/10.

20 Bakara, 2/254.

21 Münâfikûn, 63/10.

ve yolcular için olmalıdır….”[22] buyurulur. Hz. Peygamber bu hususta kendisine yöneltilen bir soruya *“Sizden birinin yanında fazladan bir şey olduğunda onu öncelikle kendisi için infak etmeye başlasın, sonra ailesi sonra da çocukları için…”*[23] buyurarak cevap vermiştir. Tüm malını infak etmek isteyen Sa’d b. Ebû Vakkâs’a da *“Ey Sa’d! Senin mirasçılarını zengin bırakman, onları yoksul ve başkalarına avuç açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır…”*[24] demiştir.

IV. İnfakta Samimi Olmak Önemlidir

Kur’an’da infak ve sadaka konusunun ele alındığı ayetlerde üzerinde durulan kavramlardan birisi “li vechillah”tır. Yani yaptığı işi Allah’ın zatı ve rızası için yapmış olmak. İnsân suresinde “ebrar” olan cennet sakinlerinin dünyada işledikleri güzel amellerden bahsedilmiş; , onların miskini, fakiri ve esiri doyururken, “*Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz.*”[25] dedikleri aktarılmıştır. Leyl suresinde de ihlaslı müminler anlatılırken, *“O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak Yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar).”*[26] buyurulmuştur. Her amelde olduğu gibi infakta da samimiyet ve ihlas önemlidir. Kişinin yaptığı salih amellerde samimiyet ve ihlası asla ihmal etmemesi gerekir. Münafıkların kıldıkları namazlar kabul olmadığı gibi yaptıkları infakın da Allah katında bir değerinin olmadığı ve amellerinin kabul edilmediği bildirilmiştir.[27] Çünkü eylemlerinde samimiyet bulunmamaktadır.[28]

---

22 Bakara, 2/215.

23 Bakara, 2/219; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm,* IV, 340.

24 Buhârî, Vesâyâ, 2.

25 İnsân, 76/9.

26 Leyl, 92/19-20. Bu ayetin Hz. Ebu Bekir’in yaptığı iyilikleri belirtmek için indiği nakledilir. Taberî, *Câmiu’l-Beyân,* XXIV.479.

27 Tevbe, 9/54.

28 Tevbe, 9/53-54.

V. İnfak, Kişinin Kendini Cimriliğe Karşı Korumasıdır

Sahip olduğumuz mal, servet ve diğer dünyalık şeylerin bize cazip geldiği, nefsimize hoş geldiği aşikârdır. Bizde tüm bunlara karşı, yaratılıştan, ayrı bir meyil ve teveccüh vardır. Yüce Rabbimiz, kişinin mala olan düşkünlüğüne özellikle vurgu yapar ve *"Siz malı da çok seviyorsunuz."*[29] buyurur. Mala ait bu fıtrî temayül insana yaratılıştan yüklenmiştir. Kur'an, insan nefsinin, kıskançlık ve cimrilik gibi bencil duygulara hazır (elverişli) bir şekilde yaratıldığını söyler.[30] Ancak bu hâlden kurtulmak da bizim için mümkün kılınmıştır. İç dünyamızda bulunan ve şeytanın bir ayartma aracı olarak kullandığı cimrilik duygusundan "infak" yeleği ile kurtulmamız mümkündür. Kişi infak ile nifaktan kurtulabileceği gibi nefsinin cimriliğine karşı başarıyı da elde edebilecektir. Kuşkusuz bu da bizim sınav dünyasında vahye tabi olmamızla gerçekleşebilecek bir durumdur. Mala ve maddi şeylere düşkünlükten benliğimizin arındırılmasıyla ve kalbimizin tasfiyesi ile kurtulabiliriz. Yüce Rabbimiz bu nedenle *"O hâlde gücünüz yettiğince Allah'a isyandan kaçının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."*[31] buyurur. Yüce Rabbimiz, Hz. Peygamber'e Medine'de kucak açan ensarı överken onların kendileri muhtaç olsa da kardeşlerini öz nefislerine tercih eden kimseler olduklarını (ki buna îsâr denir) söyler. İşte bu meziyete sahip ensar için Rabbimiz, *"…Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."*[32] ifadesini kullanır.

---

29 Fecr, 89/20.

30 Nisâ, 4/37; İsrâ, 17/100.

31 Teğâbûn, 64/16.

32 Haşr, 59/9.

VI. İnfak Çok Kârlı Bir İbadettir

Her ibadet için bizlere sonsuz rahmetinden lütufta bulunan Yüce Rabbimiz, yapılan infak karşılığında kişinin ihlas ve samimiyetine göre ihsanda bulunacağını müjdelemektedir. Ayetlerde bu ecir ve sevap yapılan infakın on katından yedi yüz katına kadar çıkabilmektedir.[33] Bir başka ayet grubunda Yüce Mevlamız, rızası için verilecek her bir sadakayı kendisine verilmiş bir borç (karz-ı hasen) olarak kabul etmekte ve bunun karşılığını kat kat ödeyeceğini müjdelemektedir.[34] Konu ile alakalı Bakara suresinin 245. ayeti indiğinde sahabeden Ebü'd-Dehdâh, Hz. Peygamber'e gelmiş ve "Ya Resûlallah! Allah bizden borç mu istiyor?" diye sormuş, Peygamber Efendimiz, "*Evet, ya Ebâ Dehdâh, Allah borç istiyor.*" deyince, Ebu Dehdâh, Hz. Peygamber'e elini uzatmasını istemiş ve Resûlullah'ın elinden tutarak, "Ben bağımı Allah'a borç (karz-ı hasen) olarak veriyorum!" demiştir."[35]

Benzer şekilde Tevbe suresi 111. ayet ve bu ayete karşı sahabenin gösterdiği tepki çok manidardır. İlgili ayette Kur'an, "*Şüphesiz Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.*"[36] buyurur. Bu ayetin sebeb-i nüzulü konusunda bir olay anlatılır: II. Akabe Biatı'nda ensardan yetmiş kişi Hz. Peygamber'e iman edip kendisine biat etmek üzere Akabe mevkiinde buluşmuşlardır. Ensarın sözcüsü olan Abdullah bin Revâha (r.a.), Nebi'ye (s.a.s.) "*Kendin için ve Rabbin için bizden ne istiyorsun?*" diye sormuştur. Hz. Peygamber de buna cevaben, "*Allah'a ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi O'na şirk koşmamanızı, kendinizi ve malınızı nasıl koruyorsanız beni de öyle korumanızı istiyorum.*" buyurmuştur. Abdullah, "*Bunu yaparsak karşılığında ne vardır?*" diye sorduğunda Resûlullah (s.a.s.)

---

33 En'âm, 6/160; Bakara, 2/261, 274.

34 Bakara, 2/245; Hadîd, 57/18.

35 Bakara, 2/245; Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* V, 283.

36 Tevbe, 9/111.

"*cennet*" demişti. Abdullah, *"O zaman bu ne güzel alışveriş. Biz bu sözleşmeyi ne bozarız ne de bozulmasına müsaade ederiz."*[37] diye karşılık vermişti. Bu rivayette dikkat çeken husus, malın ve canın Allah yolunda kullanılmasının karşılığının "cennet" olmasıdır. Ayette açıkça ifade edildiği üzere kulunun canına ve malına karşılık Yüce Yaradan, "cennet"i bedel olarak vermektedir.

Burada infakın hazzını tatmış Sevgili Peygamberimizin kendisine hediye gelen balı bile kaşık kaşık sahabilerine dağıtmış olması,[38] gece olmasına rağmen elinde bir miktar nakit parayı infak edememenin rahatsızlığı ile uykusunun kaçması[39], kesilen koyun dağıtıldıktan sonra geriye ne kadar kaldığını sorduğunda "*Sadece ön kolu kaldı Ya Resûlallah*" cevabını aldığında eşi Hz. Aişe'ye, "*Desene ön kolu hariç gerisi bizim oldu.*"[40] demesi, ne büyük bir idrak hâlidir!

37 Tevbe, 9/111; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV, 499-501; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,* IV, 218.

38 İbn Mâce, Tıb, 7.

39 İbn Hanbel, VI, 293.

40 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 33.

Zekât veren insan bir şeyin bilincindedir: Yarın Rabbinin huzuruna varacağını ve dünyada bütün yapıp ettiklerinden hesaba çekileceğini adı gibi bilmektedir. Bu nedenle yaratanını memnun eden bir kul olarak divana durmak onun en büyük arzusudur. Çünkü âlemleri yaratan şöyle buyurmaktadır: "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır Onu (özellikle) muttakilere, zekât verenlere ve ayetlerimize inananlara mahsus kılacağım."

(A'râf, 7/156)

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE İNFAK VE YARDIMLAŞMA

Prof. Dr. Enbiya Yıldırım
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bir taraftan akidenin temel yapı taşlarını Kur'an'ın rehberliğinde insanlara öğretiyor, diğer taraftan yine son kitabın aydınlığında ibadetleri topluma kazandırmaya gayret ediyordu. Öğretmeye gayret ettiği ibadetlerin her birinin topluma bakan yönü olmakla birlikte mali ibadetlerdeki toplumsal boyut daha öndeydi. Söz konusu ehemmiyet nedeniyle Allah Resûlü zekât ve diğer hayır çeşitlerini insanlara benimsetip sevdirirken bunların Allah katında çok önemli bir yere sahip olduğu üzerinde de duruyordu. Nitekim Kur'an'da zekât ve sadaka hususunda pek çok ayet varken kendisi de kulun kazancından diğer müminlere ikramda bulunması nedeniyle Allah katında erişeceği mükâfatı her vesileyle dile getirip mali ibadete teşvik ediyordu. Bunun yanında zekât, sadaka ve diğer infak çeşitlerini bizatihi uygulayarak topluma öğretiyor, böylece maddi durumu yerinde olanlarla ihtiyaç sahipleri arasında köprü kuruyor, imkânı olanların da buna katkı sağlamasını temin ediyordu. Bu yolla hem toplumsal barışı ve huzuru sağlıyor hem de sonraki kuşaklara yol göstermiş oluyordu.

Hiç şüphe yok ki, Hz. Peygamber'in takip ettiği bu yöntemle müminler İslam'ın kardeşlik potasında birbirleriyle daha iyi kaynaştılar ve muhtaçların yaraları sarıldı. Zira farklı

bölgelerden gelip Medine'ye yerleşen kimselerin Allah Resûlü'nün önderliğinde kucaklaşıp bir aile gibi olmasında ihtiyaç sahiplerinin zekât yanında diğer infak çeşitleriyle gözetilmelerinin ve durumlarının düzeltilmeye gayret edilmesinin çok büyük katkısı oldu. Bu yardımlaşma aynı zamanda Allah Resûlü'ne olan sevginin katlanarak artmasını da sağladı.

İhtiyaç sahiplerini unutan ve sadece kendisi ile ailesinin mutluluğuna odaklanan bireylerin yaşadığı bir toplumda uyarı sinyalleri yakın bir zamanda duyulmaya başlar. Çünkü iki taraf arasındaki kopukluk ve uçurum gün gittikçe keskinleşir ve derinleşir. Suç oranlarının artmasında bu gerçeğin hiç şüphe yok ki büyük payı vardır. Bu nedenle Allah Resûlü'nün insanların kalplerindeki merhamet damarını her zaman canlı tutmak ve toplumun birbirini her şartta düşünmesi için gerek zekât ve gerekse diğer yardım türleri üzerinde devamlı durmasını iyi anlamamız gerekir. Çünkü merhameti unutan bir toplumda insanları birbirine bağlayan en önemli ögelerden biri ortadan kalkmış olur. Bu yüzden Hz. Peygamber "*Veren el alan elden hayırlıdır.*"[1] buyurmuş ve Müslümanları sürekli infaka davet etmiştir.

Nefse Zor Gelen İbadeti Kalbe Sevdirmek

Hayatımızın tamamını kuşatan ibadetlere baktığımızda, bunların bir kısmının sadece bedenimizle eda edildiğini görürüz. Namaz ve oruç ibadetleri böyledir. Bir de hem bedenen hem de maddi harcamayla yerine getirdiğimiz ibadetlerimiz vardır. Hac gibi. Hac için insan maddi hazırlığını yaptıktan sonra sağlığı yerindeyse (ve de günümüz şartlarında kurası çıkarsa) ibadetini yerine getirir. Bu ibadet için maddi harcama gerekmekle birlikte harcama insanın kendisinedir. Sadece mali ibadet olan zekât ve sadakaya gelince, bunlarda durum çok farklıdır. Mümin başkasının en küçük bir payı olmayan

1 Buhârî, 1427.

kazancından muhtaç olan birine hisse ayırmaktadır. Burada bir başkası için fedakârlık söz konusudur ve birine yardım etmek için eli cebe sokmak son derece zordur. Bunu yapmak insanın imanının ve Allah'a olan inancının sağlamlığının göstergesidir. Zekât ve sadaka veren insanları öven ayetler ile hadisleri bir de bu açıdan düşünmek gerekir. Hz. Peygamber'in bu zor ibadeti müminlere sevdirmiş olması ve durumu yerinde olanların gerektiğinde yardım seferberliğine girişmesi hem Resûlullah'ın güzel rehberliğini hem de sahabenin imanının kemalini gösterir.

İnfakta Önceliği Olanlar

Hz. Peygamber'in zekât ve sadaka ile ilgili hadislerine baktığımızda bir şey çok dikkatimizi çeker. Ayetler gibi Allah Resûlü de akrabanın gözetilmesi üzerinde özellikle durur. Bir anlamda müminin öncelikle yakınından hayra başlamasını tavsiye eder. Modern hayatın getirdiği kopukluk nedeniyle insan kime yardım edebileceğini bilemez olmuştur. Bu nedenle akrabanın önceliği günümüzde biraz daha önem taşımaktadır. Çünkü herkes yakın akrabasının durumunu az çok bilir.

Akraba yanında Hz. Peygamber toplumda korunmaya en muhtaç kesimlerden olan yetimler, öksüzler ve dulların himayesine de hassasiyetle eğilmiş ve onlara da sahip çıkılmasını teşvik etmiştir. Sosyal yardım kurumlarının olmadığı bir dönemde böylesi bir titizliğin ne kadar önem arz ettiği aşikârdır. Çünkü himayesinde olacağı bir büyüğü olmayan yetim veya öksüz ile; evine gıda getirecek, onu kollayacak bir eşi bulunmayan dulların yaşamlarındaki zorluk hepimizce malumdur. Bu yüzden Allah Resûlü'nün onlarla ilgilenmeye yönelik teşviklerini iyi anlamaya gayret etmemiz gerekmektedir: *"Dulların ve miskinlerin ihtiyaçlarını görmek için çalışan kişi, Allah yolunda cihad eden kişi*

gibidir."[2] Bir hadislerinde de yetimlerle ilgilenenlerin cennette onunla beraber olacaklarını beyan etmişlerdir.[3]

Yardımın Gizli Yapılmasını Teşvik

Allah Resûlü, devlet eliyle yaptığı yardımlarda gizlemenin mümkün ve hatta doğru olmaması nedeniyle infakı aleni yapardı. Bazen Medine'ye zekât malı geldiğinde duyan insanlar şehre akın ederdi. Allah Resûlü de gördüğü manzara karşısında tebessüm eder ve gelenlerin ihtiyaçlarını sırayla gidermeye gayret ederdi.[4] Yine bu amaçla Medine'nin ilk yıllarında, ihtiyaç sahiplerinin fazlalığını göz önünde bulundurarak kurban etlerinin üç günden fazla saklanmasını yasaklamış ve fakirlere dağıtılmasını emretmişti.[5]

Hz. Peygamber'in bu şekildeki aleni uygulaması başkalarının da zekât ve sadaka vermesini teşvik etmek açısından yararlı olmaktaydı. Günümüzde de insanların gururlarını zedelemeden kurumsal yardımların aleni yapılması faydalı olmaktadır. Hem yardım sahiplerini iyilik yapmaya teşvik etmekte hem de hayır kurumuna yaptıkları bağışların nereye sarf edildiğini görmelerini sağlamaktadır. Bu yardımlar aynı zamanda ülke insanının -fakirlerin gözetildiğini görerek- birbirlerine daha fazla bağlanmasına ve kardeşlik anlayışının pekişmesine destek vermektedir. Çünkü icra edilen yardım faaliyetlerine şahit olanlar, doğusundan batısına ülkemiz insanının birbiriyle yardımlaşması nedeniyle bu topraklardaki birlikteliğe kimsenin zarar veremeyeceğini çok daha iyi anlamaktadır.

Bazen gerekli olan böylesi aleni yardımlar yanında Allah Resûlü bir endişesi nedeniyle müminlerin bireysel olarak yapacakları yardımları başkalarına bildirmemelerini tavsiye

2 Müslim, 2982.

3 Buhârî, 5304.

4 Buhârî, 2924.

5 Müslim, 1971.

etmiştir. Bu da, infakta bulunanın başkalarının bunu görmesi durumunda gururunun okşanması ve yaptığı ibadet yüzünden kibre kapılmasıdır. Böylesi bir durum çok tehlikelidir, taatin günaha evrilmesi hâlidir. İbadetin sevabını alıp götüreceği gibi insanın nefsinin azgınlaşmasına bile sebebiyet verebilir. Allah, Resûlü'nün kıyamette hesabı çetin olacak insanları sayarken bahsettiği kişi böyledir: *Huzura getirilenlerden biri, Allah'ın zenginlik ihsan edip nimetlerin her çeşidinden verdiği bir insandır. Allah, ona verdiği nimetlerini tek tek anlatır. O da bu nimetleri ikrar eder. Sonra Yüce Allah ona şöyle sorar: "Bu nimetlerle ne yaptın?" O kişi de şu cevabı verir: "Senin infak edilmesini murat ettiğin her yolda infakta bulundum." Allah Teâlâ ona şöyle buyurur: "Yalan söylüyorsun! Senin için 'cömert' denilsin diye bunu yaptın. Zaten istediklerin gerçekleşti ve bu senin için dendi." Ardından Allah emir verir ve bu kişi yüzüstü sürüklenerek cehenneme atılır.*[6]

Zekât Vereni Mutlu Eden Üç Şey

Allah Resûlü'nün hadislerine baktığımızda zekât ve diğer infak çeşitlerinde bulunan insan için üç mutluluğun söz konusu olduğunu görmekteyiz. Bu, yerine getirilen ibadetin ne kadar mühim olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Birincisi: Kul, farkında olmadan veya ihmal sonucunda malına bulaşmış olan ve esasında hakkı olmayan kısmı zekât vererek temizler. Zira elimizdekilerin kırkta birini vermekle emrolunduğumuz "zekât" kelimesinin anlamı "temizlik, artmak, bereketli olmak, iyi ve düzgün olmak"tır. Nitekim bu hususa işaret eden Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "*Onların mallarından sadaka al ki, bununla onları (günahlardan) temizlersin, tertemiz edersin.*"[7] İşte mümin, malını tertemiz hâle getirdiğinden dolayı, verdiği zekâtla ve diğer infaklarıyla elindekini temiz hâle getirir.

---

6 Müslim, 1905.

7 Tevbe, 9/103.

İkincisi: Zekât veren insan Allah'ın sevgisini kazandığını bilir. Ayrıca iman ettiği peygamberi, her sabah iki meleğin Allah'a dua ederek, infak edenlerin mallarının yerine yenisini vermesini, infaktan kaçınanların mallarını da ellerinden almasını niyaz ettiğini söylemiştir.[8] Kutlu elçi ayrıca şöyle buyurmuştur: "*Mallarınızı zekât ile koruyun.*"[9]

Üçüncüsü: İnsanın, mutlaka yüzleşeceğini bilmesine rağmen, her zaman kendisinden uzak tuttuğu ölümle karşılaşacak olması kaçınılmaz sondur. Aslolan, ne zaman karşı karşıya gelineceği belli olmayan ölümden sonrası için heybeye bir şeyler koyabilmesidir. Allah'ın huzuruna bomboş gitmek yanında, onun emirlerini karınca kararınca yerine getirerek, bir şeylere çabalamış olarak gitmek de mümkündür. Bir şeyler yapmış olmak, insanın Rahman'dan bağışlanma dileyebilmesi, onun rahmetini kazanabilmesi için ön koşul olarak durmaktadır. Bunun çok basit ve sade yollarından birisi de infaktır. Nitekim Hz. Peygamber bu hususa şöyle vurgu yapmaktadır: "*Sizden her bir kimseyle kıyamet günü Rabbi mutlaka konuşacaktır ve arada tercüman da bulunmayacaktır. O kişi sağ yanına bakacak, göndermiş olduğu amelleri görecektir. Sonra sol yanına bakacak, yine yapıp ettiği şeyleri görecek, karşısına bakınca da cehennemi görecektir. Kim, yarım hurmayla bile olsa yüzünü ateşten koruyabiliyorsa, bunu hemen yapsın.*"[10]; "*Hangi Müslüman, ihtiyacı olan başka bir Müslümana bir elbise giydirirse, Allah da ona cennetin yeşil elbiselerinden giydirir. Hangi Müslüman aç bir Müslüman doyurursa, Allah da onu cennet meyvelerinden doyurur. Hangi Müslüman susamış bir Müslümana su verirse, Allah da ona (kabı) mühürlü halis cennet şarabı içirir.*"[11]; "*Cömert kimse Allah'a, cennete ve insanlara yakındır, ateşten uzaktır. Cimri kimse ise Allah'tan, cennetten ve*

8 Müslim, 1010.

9 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat,* 1963.

10 Tirmizî, 2415.

11 Ebu Dâvûd, 1682.

insanlardan uzaktır, ateşe yakındır. Cömert cahil; cimri âbidden, Allah'a daha çok sevimlidir."[12]

İşte zekât veren insan bir şeyin bilincindedir: Yarın Rabbinin huzuruna varacağını ve dünyada bütün yapıp ettiklerinden hesaba çekileceğini adı gibi bilmektedir. Bu nedenle yaratanını memnun eden bir kul olarak divana durmak onun en büyük arzusudur. Çünkü âlemleri yaratan şöyle buyurmaktadır: "*Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Onu (özellikle) muttakilere, zekât verenlere ve ayetlerimize inananlara mahsus kılacağım.*"[13]

Zekâtını Vereni Üzmemek

Hz. Peygamber, insanların iç dünyalarını ve hayattan beklentilerini çok iyi bilirdi. Bu nedenle, zekât ve sadaka verenlerin iki temel hususa dikkat etmelerini tavsiye ederdi. Bu, günümüzde de zekât ve sadaka kabul eden hayır kurumları için çok önem arz etmektedir. Şu olay Allah Resûlü'nün hem ne kadar yüce bir feraset sahibi olduğunu hem de hayır işlerinde nelere dikkat etmemiz gerektiğini göstermektedir:

Resûlullah, Muâz b. Cebel ile Ebû Musa el-Eş'arî'yi İslam'ı anlatmak ve diğer görevleri yerine getirmeleri amacıyla Yemen'e gönderir. Yola çıkmadan önce onlara zekâtla ilgili olarak iki temel hatırlatmada bulunur. Bunlardan birincisi, zekâtın zenginlerden alınıp fakirlere verileceğidir.[14] Hz. Peygamber'in bunu özellikle belirtmesi son derece mühimdir. Çünkü bir insan zekâtı veya sadakayı verdiği zaman bunun neden kendisinden talep edildiğini ve nereye sarf edileceğini bilmek ister. Hz. Peygamber de bunu hatırlatarak, zekât verecek olanların zekâtlarının sarf edileceği yeri bilmelerinin sağlanmasını istemiştir. Dolayısıyla zekât veren Müslüman yaptığı infakın fakirlere dağıtılacağını bildiğinde içinde bir şüphe kalmaz ve

12 Tirmizî, 1961.

13 A'râf, 7/156.

14 Buhârî, 1395.

yardıma dair isteği daha fazla artar. Ayrıca toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin sıkıntıları giderildiğinde, bunda kendisinin de bir katkısı olduğunu bilmek manevi açıdan kalbe bir huzur verir. Günümüzde de Hz. Peygamber'in öğrettiği bu husus çok önem arz etmektedir. Müminlerin kazançlarından fedakârlık ederek verdikleri zekât ve sadakayı toplayan hayır kurumlarının şeffaf olmaları ve topladıklarını nereye sarf ettikleri bilinmelidir. Çünkü bu konudaki güven kaybolacak olursa bunu tekrardan tesis etmek çok zor olacağından en büyük mali ibadete büyük bir darbe vurulmuş olacaktır.

Hz. Peygamber'in Muâz ile Ebû Musa'ya ikinci tavsiyesi, sürüsü olan bir insandan zekâtlık hayvan almaya gittiklerinde mal sahibinin göz bebeği olan hayvanı değil de orta ölçekte bir hayvanı almalarını tavsiye etmesidir.[15] Çünkü zekâtı veren kazancından fedakârlık yapmaktadır. Lakin zekâtlık hayvan seçilirken gözü gibi baktığı en iyi hayvan alınacak olursa bu durum kalbinde kırılmaya sebebiyet verebilir. Bu nedenle özellikle mahsulünden veya hayvanlarından zekât veren insanların zekâtı alınırken bu durum mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

İnfak Edene Gıpta Etmek

İslam, insanı elinden gelen gayreti göstermeye ve başkalarına muhtaç olmayacak şekilde çalışmaya teşvik eder. Bununla birlikte hayatta her zaman işler kişinin istediği gibi gitmez. İnişler çıkışlar olur. Keza toplumun bir kesimi zengin olurken bir kısmı orta hâlli olur. Bunun yanında ihtiyaç sahipleri her zaman bulunur. Gerek Allah'ın ve gerekse Hz. Peygamber'in her üç insan grubundan da kendi konumlarına göre talep ettiği şeyler vardır. Zenginin şımarması, ihtiyaç sahiplerini unutmaması; orta hâlli olanın hâline şükrederek kendisi gibi imkân elde edememiş olanlara gücü yettiğince yardımcı olması; fakirin

15 Buhârî, 1496.

de üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra içinde bulunduğu şartları Allah'a isyana dönüştürmemesidir. Çünkü fakirliğini isyan boyutuna taşıyacak olduğunda hayatı kendisine zehir edeceği gibi ahiretini kaybetmesi de söz konusu olabilir.

İslam, bu üç grup arasında dengeli ve sosyal barışı temin edici bir yol bulurken hiç kimsenin diğerine haset etmemesini de öğretir. Nitekim Allah Resûlü'nün hadislerine bakıldığında, onun müminlerin kendi hayatlarını yaşamaları gerektiği, başkalarını ölçü almalarının yanlışlığı üzerinde çok durduğunu görürüz. Ancak bir yer vardır ki, kutlu elçi bu noktada gıpta etmeyi normal görmekte ve hatta teşvik etmektedir: "*Yalnız şu iki kişiye gıpta edilmelidir: Biri, Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayıp tüketen kimse; diğeri, Allah'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse.*"[16] Dolayısıyla insanın fıtrî olarak içinde bulunan ve iyi yönlendirilmediğinde yaşamını tatsız hâle getiren bazı duygularını iyi yöne kanalize etmek İslam'ın bir başka güzelliğidir ve Allah Resûlü hadislerinde bunu yapmaktadır.

Zekâttan ve Sadakadan Kaçınmak Neyin Göstergesidir?

Hangi türde olursa olsun, bir emir Allah katından geldikten sonra yerine getirilmesi icap eder. Bir kısmını yaparım, bir bölümünü terk ederim, demek olmaz. Bu nedenle bedenimize hitap eden namaz ve oruç gibi ibadetler nasıl Allah'ın bir fermanı ise, ifa edilmeleri nasıl zaruri ise, Allah Teâlâ'nın diğer buyrukları da aynıdır. Maddi durumu yerinde olan ve şartlarını taşıyan kimsenin hacca gitmesinin farz olması bu yüzdendir. Aynı şekilde zekât vermek de farzdır. Allah'ın buyruğu olması açısından bakıldığında namaz kılmak ile zekât vermek arasında bir fark yoktur. Her ikisi de yaratıcının emridir. Dolayısıyla

16 Buhârî, 73.

Allah'a yakınlık ve güzel kul olabilmek için her bir emrini yerine getirmek gerekmektedir.

Maddi durumu yerinde olmasına rağmen zekât ve sadaka-i fıtrdan kaçınarak kulluğu namaz ve oruç gibi ibadetlerde aramaya ve yalnızca bunlar üzerinde titizlenmeye gelince, bu, cenneti kolay yoldan talep etmenin bir başka adıdır. Oysa zekât buyruğunun geldiği yer ile namaz veya oruç emrinin geldiği makam arasında hiçbir fark yoktur. Yaratıcı, buyruklarını, yerine getirilmesi için ferman etmektedir. Bu emirler arasında ayrıma gitmek ve kolayımıza gelenleri tercih ederek Rabbimizi memnun edebileceğimizi düşünmek, Allah'ın büyüklüğünü anlayamadığımızın ve gizli niyetlerimize varıncaya dek her şeyimizden haberdar olduğunu kalbimizde hissedemediğimizin ve de Allah Resûlü'nü rehber edinmediğimizin bir delilidir.

Esasında burada Allah'ın emrini önemsememek yanında yaratıcıya karşı bir güvensizlik de söz konusudur. Zira Allah'ın bir emri olan zekât ve infak emrini yerine getirmeyen kişi, malının azalacağından endişe etmektedir. Namazını kılıp orucunu tutarken, bir yandan Allah'ın emrini yerine getirdiğini düşünmekte, diğer yandan Allah'a itimadı olmadığından malına sıkı sıkıya sarılarak "Bu emrini yerine getiremiyorum, beni bu hâlimle kabul et." demektedir. Oysa Hz. Peygamber bu hususa vurgu yaparak "*Sadaka hiçbir zaman malı eksiltmez.*"[17] demiş, Allah Teâlâ'nın da "*Ey Âdemoğlu infak et! Ben de sana infak edeyim.*"[18] buyurduğunu nakletmiştir. Bir diğer hadislerinde de Müslümana maddi yardım sağlamanın bereketini ifade etmişlerdir: "*Her kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse; Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Her kim de bir Müslüman'ın bir sıkıntısını kaldırırsa, Allah da onun kıyamette bir sıkıntısını kaldırır...*"[19]

17 Müslim, 2588.

18 Müslim, 993.

19 Tirmizî, 1425.

Zekâttan ve sadakadan kaçınan insanlara gerekli olan, son anlarında artık fayda etmeyecek şu yalvarıştan önce bir şey yapabilmeleridir: "*Herhangi birinize ölüm gelip de 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!' demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın.*"[20]

Bu kul, zekâtını vermediğinde hesabının çok çetin olacağını bilmelidir. Çünkü onu yaratan şöyle buyurmaktadır: "*Ey inananlar! Hahamlar ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler. Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarf etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele. Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak, 'Bu, kendiniz için biriktirdiğinizdir; biriktirdiğinizi tadın.' denecek.*"[21]; "*Allah'ın bol nimetinden verdiklerinde cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilakis bu onların kötülüğünedir. Cimrilik yaptıkları şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah işlediklerinizden haberdardır.*"[22]; "*Mal toplayarak onu tekrar tekrar sayanın vay hâline! Malının kendisini ölümsüz kılacağını sanıyor.*"[23]

İnancıyla eylemi örtüşen Müslüman ne kadar da güzel bir insandır.

---

20 Münâfikûn, 63/10.

21 Tevbe, 9/34-35.

22 Âl-i İmrân, 3/180.

23 Hümeze, 104/1-3.

İnfak, İslam medeniyetinin dokusunu oluşturan değerlerden biridir. Bu erdeme sahip kişilerin cömertlik ve fedakârlıklarıyla ortaya çıkıp gelişen "infak medeniyeti"nin mensupları dünya hayatının geçici, ahiret hayatının ise kalıcı olduğuna inanırlar. Ahiretteki mutluluğa götüren yolun infaktan geçtiğini kabul ederler. İslam medeniyetinin değerlerine göre yetişen "infak insanı", paylaşma, dayanışma, yardımlaşma gibi erdemleri kendi hayatında yaşar.

İSLAM MEDENİYETİ İNFAK MEDENİYETİDİR

Dr. Öğrt. Üyesi Kâmil Yaşaroğlu
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Medeniyet, tanımı itibarıyla bütün insanlığa hitap eden tarih olgusudur. İnsanın sadece fizikî ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır.[1] Tarih boyunca ortaya çıkmış olan birçok medeniyeti şekillendiren bazı değerler vardır. Bu değerlerin en önemlilerinden biri de dindir. Dinin etkisini; bir medeniyetin sahip olduğu ilim anlayışında, kültür, sanat, mimari vb. alanlarda görmek mümkündür. Nitekim İslam medeniyetinin ortaya çıkışında ve gelişmesinde Kur'an-ı Kerim'deki yönlendirici ifadeler ve nesiller boyunca benimsenerek uygulanan Hz. Peygamber'in söz ve davranışları (sünnet) önemli bir rol oynamıştır.[2]

Günümüzde Uzak Doğu'dan Balkanlar'a, Orta Asya'dan Arap Yarımadası ve Güney Afrika'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyada yaşayan Müslümanlar bölge, ırk, soy, toplum ve kültür farklılıklarına ve aynı medeniyet şuuruna sahip olma konusunda tecrübe sahibi olmamalarına rağmen, İslam medeniyeti sayesinde

1 Sezai Karakoç, *Düşünceler I*, İstanbul 1995, s. 7.

2 Hakan Can, "İlk Dönem İslâm Medeniyeti ve Dayandığı Birtakım Temel Dinamikler", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.V, sayı: 10 (2017), s. 298.

birlikteliklerini sağladılar.[3] Dürüstlük, ahde vefa, çevresine güven verme, kardeşlik ve dayanışma, eşitlik ve yardımlaşma gibi ilkelerin rehberliğinde, ibadet eksenli kaynaşma ile birlikte güçlü ve sağlıklı bir toplumsal etkileşim atmosferine sahip oldular.

1. İslam Medeniyetinde Yardımlaşma ve İnfak

İslamiyet yardımlaşmayı, maddi ve manevi hayatımızı kapsayacak şekilde en geniş sınırları ile ele almış ve dinî-ahlaki bir görev olarak ortaya koymuştur. Nitekim Kur'an'da sadaka, ihsan, in'am, it'am, infak, îsâr, ikram, bezl gibi kavramlarla yardımlaşmayı teşvik eden çok sayıda ayet vardır.

İnfak, dinî-ahlaki bir terim olarak genellikle "Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması" anlamına gelir. Zenginlerin, bir özür sebebiyle çalışamayan veya geliri ihtiyacını karşılamayanlara yapmak durumunda oldukları yardımların tasadduk, zekât, fıtır sadakası, kurban, hediye, kullanmaya verme (iâre), vakıf, devlet bütçesinden maaş bağlama gibi birçok çeşidi bulunmakta olup bunların hepsi geniş anlamda infak kavramıyla ilgilidir.[4]

2. "İnfak Medeniyeti"nin Özellikleri

İnfak, İslam medeniyetinin dokusunu oluşturan değerlerden biridir. Bu erdeme sahip kişilerin cömertlik ve fedakârlıklarıyla ortaya çıkıp gelişen "infak medeniyeti"nin mensupları dünya hayatının geçici, ahiret hayatının ise kalıcı olduğuna inanırlar. Ahiretteki mutluluğa götüren yolun infaktan geçtiğini kabul ederler. İslam medeniyetinin değerlerine göre yetişen "infak insanı", pay-

3 Nevzat Fırat Kunduracı, "İslam Medeniyetinin Oluşumunda Sosyal Sermaye", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 2012, sayı: 33, s. 191 vd.

4 Çağrıcı, Mustafa, "İnfak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2000, c. XXII, s. 289-290.

laşma, dayanışma, yardımlaşma gibi erdemleri kendi hayatında yaşar. Muhtaç olsun ya da olmasın başkasının farkında olur, onu önemser, ona sahip çıkar ve ona ulaşmayı görev bilir. Bu özellikteki bireylerden oluşan "infak toplumu" ise merhamet ve şefkatle bezenmiş, sevginin en derin şekilde yaşandığı "verme kültürü"ne sahip insanların oluşturduğu bir toplum olarak ifade edilebilir.

Zekât, sadaka-i fıtır, kurban, nezir, karz, kefaret, vakıf ve benzerlerine dair hüküm ve uygulamaların temel hedefi toplumda yardımlaşmanın kurumsallaşmasını sağlamaktır. Başta vakıflar olmak üzere bütün İslam beldelerinde erken dönemlerden itibaren muhtaçlara hizmet vermek amacıyla kurulan aşevi, darülaceze, yetimler evi, imaret, hastane gibi pek çok kurum Müslümanların dayanışma ve yardımlaşma ruhunu ortaya çıkaran hayır müesseseleridir.

3. İnfak Medeniyetinde Kardeşlik Ruhu ve "Öteki" ile Yakınlaşma

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinin hemen ardından Yesrib'de yeni bir medeniyet kurulmaya başlandı. Bu yeni medeniyetin temelleri ev sahibi ensar ile tüm mallarını ve toplumsal statülerini Mekke'de bırakarak Medine'ye gelen muhacirler tarafından atılmaktaydı. Ensar topluluğunun güçlü yönü İslam medeniyetinin inşası için gerekli toplumsal güce ve maddi imkânlara sahip olmalarıydı. Muhacirlerin güçlü yönünü ise İslam dini ve onun peygamberini tanıma, bu uğurda zorluk ve meşakkatlere katlanma oluşturmaktaydı.[5]

Hz. Peygamber'in bazı Mekkeli sahabileri önce kendi içlerinde, daha sonra ensardan bazı kimselerle kardeş ilan etmesi, onun Medine'de sosyal alanda gerçekleştirdiği faaliyetlerden en önemlisidir. *Muâhât* adı verilen bu uygulama, İslam toplumunu oluşturan bireylerin kaynaşmasına katkı sağlamış, yurtlarından ayrı düşen muhacirlerin mahzunluğunu gidererek Medine'ye ve

5 Nevzat Fırat Kunduracı, *a.g.m.*, s. 205 vd.

ensara ısınmalarını kolaylaştırmıştır. Bir yandan muhacirler için maddi destek imkânları araştırılırken bir yandan da manevi bir kardeşlik ortamı oluşturulmuştur. Muhacirlere her konuda destek olan Medineliler onlarla bütün mal varlıklarını paylaşmak istemiş, fakat muhacirler bunu kabul etmemiştir. Sonuçta Hz. Peygamber, mülkiyetin ensarda kalması şartıyla muhacirlerin onların işlerine ortak olabileceklerini bildirmiş, böylece birlikte çalışıp elde ettikleri kazanç aralarında paylaştırılmıştır. Ensar ve muhacirler birbirlerinin zayıf yönlerini güçlü yönleriyle kapatmışlar, tehditleri fırsatlara dönüştürerek ortaya çıkan güçlü sosyal sermayeyi büyük bir medeniyetin oluşumunda etkili biçimde kullanma fırsatı bulmuşlardır.

İnfak medeniyetinin bir diğer tezahürü de Hz. Peygamber döneminde maddi yardımda bulunmak suretiyle gönüllerinin İslam'a ve Müslümanlara karşı yumuşatılması arzulanan gayrimüslimlerle ilgilidir. Bu durumdaki kişiler "Müellefe-i kulûb" şeklinde isimlendirilir. İnsanların en cömerti olan Sevgili Peygamberimiz, kalplerini kazanmak ve insanları İslam'a alıştırmak için maddi ve manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış, İslam'ı gönüllere nakşedebilmek adına kimseyi kapısından geri çevirmemişti. Bir defasında huzuruna gelerek bir şeyler isteyen adama iki dağ arasında bulunan zekâtlık koyunlardan çoğunun verilmesini emretti. Peygamber'in ihsanından çok etkilenen bu kişi kavmine dönünce, "Ey kavmim! Müslüman olun! Vallahi, Muhammed öyle ihsanda bulunuyor ki fakirlikten korkmadan dağıtıyor." diyerek hayretini dile getirdi. Bu olaya şahit olan Enes b. Malik'in şöyle dediğini kaynaklardan öğreniyoruz: "Bir kişi Hz. Peygamber'in yanına gelir ve kendisine verilen dünyalık bir şey sebebiyle Müslüman olurdu. Akşam olunca ise İslam'ı kendisi için dünya ve içindekilerden daha sevimli ve daha değerli kabul ederek Allah Resûlü'nün yanından ayrılırdı."[6]

---

6 İbn Hanbel, III, 107; Müslim , Fezâil, 58; *Hadislerle İslam*, Ankara 2012, c. VI, s. 634.

4. İnfak Medeniyetinde Kesintisiz İyilik: *Sadaka-i Cariye*

Allah'a itaat ve ibadet niyeti taşıyan, İslam'a ve Müslümanlara yardım ve fayda sağlayan her harcama Allah yolunda infak sayılmaktadır. İslam medeniyet tarihinde de böyle bir niyet taşıması şartıyla ülkenin savunması, hac hizmetleri, yoksulların desteklenmesi, okul, kütüphane, cami, yol, köprü, çeşme, bakımevleri gibi hayır kurumlarının tesisi, hatta tabiatın korunup geliştirilmesine kadar çok çeşitli hizmetler için yapılan her türlü harcama Allah yolunda infak kapsamında değerlendirilmiştir. Bu tür sosyal içerikli hizmetler veren hayır kurumlarının oluşturulup bunlarla ilgili vakıf müesseselerinin ortaya çıkması, Müslüman toplumlarda sadakanın kurumsal bir hüviyet kazanması yönündeki en önemli gelişmelerden biridir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in şu hadisinde yer alan ve "sürekli, kalıcı hayır" anlamına gelen "sadaka-i cariye" kavramı özel bir öneme sahiptir: "*İnsan ölünce şu üçü dışında amelleri(nin sevabı) kesilir: Sadaka-i cariye, faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat.*"[7] Hz. Peygamber'in sadaka-i cariye arasında en fazla, insanların su ihtiyaçlarını gidermeye yönelik havuz, sarnıç vb. yaptırılmasını tavsiye eden hadisleri sebebiyle hayırsever Müslümanlar sebil vakfetmeye büyük önem vermiştir.

5. İnfak Medeniyetinde Yetimler

Hz. Peygamber'in dul ve yetimlerin geçimini bizzat üstlendiği[8], Hz. Ömer'in de bu uygulamayı resmîleştirdiği bilinmektedir. İslam toplumlarında uygulamada yetim mallarının korunmasına özel bir önem verilmiş, insanlar yetimlerle kendi çocukları gibi ilgilenmeye teşvik edilmiş, konuyla ilgili sorunlara idarî açıdan kadılar eliyle, malî açıdan vakıflar yoluyla çözümler getirilmiştir. Eyyûbîler ve Memlükler Dönemi'nde

7 Müslim, Vasiyye, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.

8 Buhârî, Zekât, 18; Ferâiz, 4, 15; Müslim, Ferâiz, 14.

yetimler için özel mekteplerin açıldığı, vakıfların tahsis edildiği bilinmektedir. Selçuklulardan itibaren eytamhane ve ıslahhaneler kurularak yetimlerin bakımı sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlılarda yetimlerin himayesine yönelik uygulamalar daha da geliştirilmiş, avarız vakıfları fakir yetimler için bir tür sosyal güvence olmuş, darüleytamlarda yetimlerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Esnaf birliklerince kurulan esnaf sandıkları kendi mensuplarından ölenlerin çocuklarına maddi destek sağlamış, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren eytam sandıkları oluşturulmuştur. Darüşşafaka, yetimlerin eğitim ve himayesine yönelik bu anlayışın bir ürünüdür. İlk olarak Himâye-i Etfâl Cemiyeti adıyla kurulan, daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüştürülen müessese de benzer bir düşünceden hareketle ortaya çıkmıştır.[9] Osmanlı toplumunda 1863 yılında kurulan ıslahhaneler yetim ve öksüz veya aileleri kendilerine bakamayacak kadar fakir olan Müslüman ve gayrimüslim çocuklara temel eğitim vermek ve meslek kazandırmak amacını taşımaktaydı. Islahhaneler, hemen tamamıyla ıslahhane sandıklarında toplanan yardımlarla açılmıştır.[10]

6. İnfak Medeniyetinde Kurumsal İyiliğe İki Örnek: Vakıf Ruhu ve Sadaka Taşı

a. Vakıf Ruhu

İslam medeniyetinde iyilik ve yardımlaşma değerlerinin sosyal alanda kurumsallaşmasının en önemli örneklerinden biri vakıflardır. Hayır işlerinin sürekliliği ve hayır işleme bilinci vakıflar vasıtasıyla İslam toplumlarına yerleştirilmiştir. İslam coğrafyasının her tarafına yayılmış olan mescit, cami, han,

9 Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 14 (2006), s. 103-121.

10 Öztürk, Cemil, "Islahhâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1999, c. XIX s. 190-191.

hamam, imarethane, medrese, tekke, zaviye, çeşme, sebil, köprü ve kervansaraylar, topluma sundukları karşılıksız hizmetle vakfın gözle görünür eserleri olmuştur.

Hz. Peygamber, söz ve davranışlarıyla infaka teşvik etmekle kalmamış, bizzat gerçekleştirdiği uygulamalarıyla İslam tarihinin ilk vakıflarını tesis etmiştir. Medine'ye hicret esnasında inşa ettiği Kuba Mescidi ve kendi adını taşıyan Mescid-i Nebi Hz. Peygamber'in ilk hayrî vakıflarıdır.[11] Hz. Peygamber'in ashabını vakfa teşviki ve ashabı ile birlikte çeşitli şekillerde vakıfta bulunarak kendilerinden sonraki nesillere örnek olmaları, İslam toplumunda vakıf geleneğinin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. İslam toplumunda sadaka-i cariye ile başlayan bu vakıf geleneği, zamanla Allah rızasını gözeten hayırseverlerin ortaya koydukları eser ve hizmetler ile bir vakıf medeniyeti hâline gelmiştir.

Vakfiye ve benzeri belgeler incelendiğinde eğitim, öğretim, yapım, bakım ve onarım, din, sağlık, sosyal yardım, güvenlik, ulaşım, temizlik, şehircilik vb. pek çok hizmetin vakıflar yoluyla yapılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Türk-İslam medeniyetindeki önemli vakıf kurumlarından biri olan kervansaraylar, herhangi bir fark gözetilmeksizin yolcuların ve tüccarların rahat ve emniyet içinde konakladıkları, her türlü ihtiyaçlarını ücretsiz olarak karşıladıkları yerlerdi. Bu yapılar, kervanların güvenliği kadar kervanlarla yolculuk yapan kişilerin her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmişti. Buralarda barınma ve yemek imkânlarının yanı sıra hamam, mescit, eczane ve gerektiğinde hekim, fakir yolculara ücretsiz ayakkabı, hayvanlar için yem, nalbant, veteriner, araba tamiri gibi hizmetler sunulmuştu.[12]

---

11 Bahattin Turgut, "İslâm Medeniyetinde Vakfiye: Hz. Ömer Örneği", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (2018/2), s. 274.

12 Ahmet Turan Yüksel, "Türk İslam Medeniyetinde Vakıfların Yeri ve Önemi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. XIII (2002), sayı: 52, s. 47-54.

b. Sadaka Taşları

Müslüman toplumlarda, hemen her dönemde sadakanın insan onurunu kırmayacak biçimde verilmesine büyük önem verilmiştir. Dilenme ve dilencilik de insan onuruna uygun görülmemiştir. Vakarından dolayı fakirliğini gizleyenlere, ihtiyaçlarını kimseye açamayanlara, "alan el" olmanın ezikliğini yaşatmamak ve onları istemek zorunda bırakmamak için gayet zarif bir yardım yolu olarak Osmanlı toplumunda, "Sadaka Taşı" uygulaması geliştirilmiştir.[13]

Osmanlı toplumunda varlıklı insanların ihtiyacı olan kişilere, hatta ihtiyacı olan hayvanlara yardımcı olması için geliştirilen ve farklı yöntemlerle hizmet veren çok sayıda yardım kurumu mevcuttur. Halk tarafından kurulan çeşitli vakıflar aracılığı ile insanların hizmetine sunulan binek taşları, mola taşları ve sadaka taşları gibi eserler dikkat çekici örneklerdir.

İslamiyetin cömertlik konusunda öngördüğü zarafetin Osmanlı şehir kültüründeki yansımalarından biri olan sadaka taşları cami, türbe, han, hamam gibi yapıların çevresinde, ticaretin yoğun olduğu yerlerde, mezarlıklarda ve sokakların kuytu köşelerinde yer alan, çocukların uzanamayacağı yükseklikte üstü hafifçe oyuk taşlardır.[14]

Sadaka taşlarının diğer sistemlerden en belirgin farkı, yardımlaşmanın yalnızca zengin-fakir çizgisinde değil, bir mahalle içinde aynı sosyal statüye sahip insanlar arasında kurulmuş olmasıdır. Bu noktada vakıf, imarethane gibi yardım kuruluşlarının aksine sadaka taşlarının birbirleriyle daha yakın duran,

---

13 Hasan Özönder, "Türk Mahallelerinde Sadaka Taşlarının Yeri ve Önemi", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, *4-7 Kasım 1997*, Ankara 2000, c. II, s. 155-161.

14 Sadaka taşı uygulamasına ilk olarak nerede ve kimler tarafından başlandığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak taşların bulunduğu mekânlardan hareketle XII. yüzyılda Anadolu'da başlayıp XIII. yüzyılda yaygınlaştığı tahmin edilmektedir. Bk. Şemsettin Şeker, *İnfak ve Zarafet: Sadaka Taşlarının Mimari ve Kültürel Hususiyetleri*, İstanbul 2017, s. 14.)

komşuluk ilişkileri içerisinde olan insanlar arasında bir yardım düzeneği tesis ettiği söylenebilir.[15]

İnfak medeniyetinin ve İslam yardımlaşma sisteminin sıcaklığını yansıtan sadaka taşları sayesinde veren kişi ile alan kişi birbirini görmez, hiçbir zengin hangi fakire para verdiğini hiçbir fakir de hangi zenginin parasını aldığını bilmezdi. İhtiyaç sahibi, tok gözlülüğün ve diğerkâmlığın bir yansıması olarak bu taşlara bırakılan yardımlardan ihtiyacı kadarını alır, geri kalanı bırakırdı. Sadaka taşlarıyla ilgili müstakil vakıflar kurulduğu, sadakaların günlük olarak takip edildiği ve bu taşların muhafazasıyla görevli kişilerin bulunduğu bilinmektedir.

Sonuç

Yardımlaşma ve dayanışma bir medeniyetin önde gelen özelliklerindendir. İleri seviyede medeniyet kurmuş olan toplumların hemen hepsinde yardımlaşma ve dayanışma önemli bir yer tutar. İslam medeniyetinin öne çıkan niteliklerinden biri de infak medeniyeti oluşudur. İnfak medeniyetine mensup bireylerin insanın iyiliğini hedef alarak ortaya koydukları faaliyetler arasında vakıf ve sadaka taşı uygulamaları ayrı bir yer tutmaktadır. Vakıflar, yapılan iyiliğin kalıcı ve sürekli olmasına zemin hazırlarken sadaka taşları da infak medeniyetindeki zarafet ve incelik edebine örneklik teşkil etmektedir.

15 Fatih Demir, "İnfak Kültürünün Zarif Anıtları: Sadaka Taşları", *http://www.sonpeygamber.info/infak-kulturunun-zarif-anitlari-sadaka-taslari*, (23.03.2019).

Hakka muhabbetle dolu bir mümin yüreğinin, Rabbin bütün mahlukatını şefkat ve merhametle kuşatması gerekir. O'nu sevmenin ve O'na hakiki bir kul olmanın neticesi yarattıklarına muhabbet, merhamet ve infaka yönelmektir. Seven sevdiklerine karşı vermeyi bir zevk hâline dönüştürmeli, elinde imkânı olmasa bile, sıcacık bir güler yüzü ihmal etmemelidir.

İNFAK ÇEŞİTLERİ

Prof. Dr. Nihat Temel
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müslüman şahsiyetinin, namaz gibi, oruç gibi olmazsa olmaz değerlerinden birisi, infak etme hassasiyetine sahip olmasıdır. Cimriliği ve israfı asla tasvip etmeyen ve her konuda orta yolu öneren İslam dini "sosyal" bir din olarak adalete, dayanışmaya ve yardımlaşmaya büyük önem vermekte, bundan dolayı da "infak" kavramıyla tanımlanan "Allah yolunda yapılan harcamaları" en makbul ve en faziletli ibadet olarak kabul etmektedir. Hakka muhabbetle dolu bir mümin yüreğinin, Rabbin bütün mahlukatını şefkat ve merhametle kuşatması gerekir. O'nu sevmenin ve O'na hakiki bir kul olmanın neticesi yarattıklarına muhabbet, merhamet ve infaka yönelmektir. Seven sevdiklerine karşı vermeyi bir zevk hâline dönüştürmeli, elinde imkânı olmasa bile, sıcacık bir güler yüzü ihmal etmemelidir.

Fakirlikten korkmaksızın verebilmek!..

Ne mutlu bunu başarabilene!..

"İnfak" malın elden çıkarılması, harç ve sarf edilmesi demektir. Dinî bakımdan farz, vacip ve mendup kısımları vardır.

"İnfak" sadece mal ile değil, başka şeylerle de yapılır. Bunlardan birkaç tanesi şu şekilde açıklanabilir:

a. Sözle İnfak

Peygamber Efendimizin ifadesiyle "güzel söz sadaka"dır. Ayet-i celilede "*Güzel söz ve bağışlama, peşinden eza gelen bir sadakadan daha iyidir...*"[1] Güzel söz birçok manaya gelir. Öncelikle; kötü sözün karşılığı olarak kullanılır. Ahlakı temsil eder. Peygamber Efendimiz, "*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*"[2] diyor. İkinci olarak güzel söz; herkesin anlayacağı bir dille, anlatımla konuşmaktır. Yüce Allah (c.c.), "*Ey Muhammed! Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır...*"[3] buyuruyor. Güzel söz sadaka olmakla beraber aynı zamanda bir emr-i ilahîdir.

b. İlim ve Marifetle İnfak

"*...kendilerine verdiğimiz rızıklardan infak ederler.*"[4] ayeti delil olarak; kendilerine verilen ilimden de başkalarını istifade ettirmenin bir görev ve ebedî hayata yatırım olacağını beyan ediyor. Âlimlerin, ilmi teşvik etmenin ve yaymanın önemini ve onlara verilen rütbenin en yüksek rütbe olduğunu Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şu ayetle veciz bir şekilde açıklıyor: "*...Ey Muhammed! De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?...*"[5] Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ilim öğretenin defterinin kapanmayacağını, kıyamete kadar açık kalacağını, kendisinden istifade edilen ilmin bir sadaka-i cariye olduğunu beyan etmektedir.

Yüce Allah, buna rağmen sahip olduğu ilmi başkalarına aktarmayıp cimrilik edenleri âdeta tehdit ederek diyor ki: "*Gerçekten, Allah'ın indirdiği Kitap'tan bir şeyi gizlemede bulunup onu az bir değere değişenler var ya onların karınlarına tıkındıkları ancak*

---

1 Bakara, 2/263.

2 Muvatta, Hüsnü'l-hulk, 8.

3 Nahl, 16/125.

4 Bakara, 2/3.

5 Zümer, 39/9.

ateştir. Allah (c.c.), kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onları günahlardan arıtmaz. Onlara elem verici azap vardır."[6]

Bu ilahî emirde insanlara ilim ulaştırmanın gereği ifade edilirken, bunu yapmayanlar için de bir tehdit ve azap vardır.

c. Zaman ile İnfak

Zamanını insanlığın hizmetinde kullanmak, güzel şeyler yapmak, vakti nakde çevirmek bir infaktır. İslam'da vaktin büyük bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de bunu açık bir şekilde görmek mümkündür: "*Asra (ikindi) vaktine yemin olsun ki*"[7]; "*Kuşluk vaktine and olsun. Sükûna erdiği zaman geceye and olsun ki*"[8]; "*Tan yerinin ağarmasına and olsun, on geceye (Zilhicce ayının ilk on gecesine) and olsun.*"[9] ve daha birçok ayet-i celilede zamanın ehemmiyetinden bahsedilirken; Peygamberimiz, Ebû Zer el-Gıfârî hazretlerine, "*Ey Eba Zer: Beş şeyden önce beş şeyin kıymetini bil.* İhtiyarlamadan önce gençliğin, hastalıktan önce sağlığın sıhhatin, fak*irlikten önce zenginliğin, meşguliyetten önce boş vaktin kıymetini bil, ölüm gelmeden hayatın.*"[10] diyerek İslam'da, vaktin boşa geçirilmesine müsaade edilmediğini göstermektedir. Bu bakımdan zamanı iyi ve yerinde kullanmak da bir infaktır.

d. Can (Nefis) ile İnfak

İnfakın en ileri boyutu; nefsi feda ederek yapılandır. Allah yolunda yapılan cihat ve onun karşılığı bunun en güzel örneğidir. Böyle bir infakın karşılığı ancak ve ancak cennettir. Birçok ayet ve hadis bu konuyu anlatır ve teşvik eder.

---

6 Bakara, 2/174.

7 Asr, 103/1.

8 Duhâ, 93/1-2.

9 Fecr, 89/1-2.

10 Hâkim, IV/306; Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr,* 1/78; Aclûnî, 1/166-167.

e. Mal İle İnfak

Bu bölüm ana konuyu teşkil etmektedir. İnfakın sosyal, siyasi, iktisadi ve bunların dışında daha birçok hedefi ve çeşidi vardır. İnfakta asıl olan, mal ile yapılan infaktır. Onun içindir ki; "mal canın yongasıdır" denir. Kolay değildir, emek vererek, çalışarak, çabalayarak kazandığından ihtiyaç sahiplerine hiç tereddüt etmeden sadece Allah emrettiği için vermek.

İnfakın farz ibadet olduğunun önemli bir delili, bu ibadet içinde yer alan zekâtın farz bir ibadet olmasıdır. Her ne kadar zekât gibi infak içerisinde yer alan "sadaka", "sadaka-i cariye" ve "fitre", farz olarak nitelendirilmese de bunları yapanların Allah rızasını ve hoşnutluğunu kazandığını, yapmayanların ise azaba uğrayacaklarını, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirmesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) müteaddit defalar bahsetmesi, bunların önemini kabul etmeye yetmektedir.

Hayır yolda yapılan harcamaları bir tasnife tabi tutmak istersek, bu anlamda harcama üç kısımdır: Farz, vacip, mendup.[11]

Farz Olan Harcamalar: Hacca gitmek ve zekât vermek...

Vacip Olan Harcamalar: Meşru yollar içerisinde nefsinin, ailesinin, çocuklarının ve diğer yükümlü olduğu kimselerin iaşesini temin etmek.

Mendup Olan Harcamalar: Her türlü sadaka, insanı mürüvvete eriştirecek olan dostlarına ikramlar, ahbaplara verilen ziyafetler vb. harcamalardır.

Farz olan infak zekâtla, kişinin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak üzere yaptığı harcamalar ve ülkenin savunmasına katkılarıdır. Mendup olan infak ise bunun dışında kalan harcamalardır.

---

11 Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 11/220, İstanbul 1960.

f. İslam Ekonomisinde Yatırım Yoluyla İnfak

Meşru alanlarda yatırım yaparak istihdam yoluyla insanların nafakalarını sağlamaya vesile olmak da infak kapsamında değerlendirilebilir. Serveti atıl bırakıp Allah yolunda harcamayanları ağır bir dille yeren ayetler bu hususu da kapsamaktadır (Tevbe, 9/34-35).

Yatırımlar yapmak, yeni iş yerleri kurmak ve geliştirmek, böylece mümkün olduğu kadar çok sayıda personel istihdam etmek suretiyle, insanların nafakalarını yani kesintisiz olarak geçimlerini sağlamalarına imkân hazırlamak da infak kapsamına girer. Esasen yardım hususunda yoksulların haysiyetlerinin zedelenmemesi gerektiğine dikkat çeken, diğer taraftan da çalışarak kazanmanın değerini vurgulayan ayet ve hadisler göz önüne alınırsa; günümüzün ekonomik şartları içinde bir tür infakın karşılıksız yardıma göre daha iyi olduğu düşünülebilir.[12]

İslam iktisadının diğer iktisadî doktrinlerden farkı, kazandıkları ile Allah yolunda harcama esasının bulunmasıdır. Diğer iktisatlarda ideal, sırf dünyadır. Fakat İslam iktisadında bunun yanında ahiret akidesi ve orayı kazanma fikri vardır. Bunun yollarından birisi de infaktır. Kısaca infak, iktisadı, iktisat da infakı gerektirir. Her ikisi de birbirbirini tamamlar. İnfak ve tasadduk un maddi olan yönü bir cihetten ekonominin de meselesidir.

Her ne kadar Müslümanlar, zekât, infak ve tasadduk vasıtasıyla fakirin, işsizin, muhtacın yardımına koşuyor, onların problemlerini çözüyor, dertlerine derman oluyor ise de mümkündür ki bir insan bir devirde maddi imkânları iyi olduğu hâlde aniden gelen bir felaketle fakir düşebilir. İnsanı zenginken fakir, itibarlı iken itibarsız yapan böyle bir felaketin önünü almak mümkün değildir. Tüccarsa iflas edebilir, malı mülkü yanabilir, ziraatçı ise bir tabii afet mahsulünü yok edebilir. Hülasa; bir anda zenginken fakir olabilir. Bunun en acı örneğini

12 M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları 1997, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* 2. cilt s. 401.

17 Ağustos depreminde yaşadık. Bu büyük acıyı, milletimiz, ruhundaki infak duygusuyla hafifletmeye çalıştı. Eşi görülmemiş bir yardım kampanyasıyla bir yandan yaraları sarmaya çalışırken diğer taraftan İslam dininin infaka verdiği önemi ortaya koydu.

g. İslam İktisadında Üretim (İstihsal) Yoluyla İnfak

Allah Teâlâ, dünyayı üzerinde yaşayan canlıların geçimi için çeşitli nimetlerle donatmıştır. "*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın...*"[13] Allah, bu ayette her canlının rızkını üzerine aldığını söylemektedir. Dünya gerçekten bu imkâna sahip kılınmıştır. Geçinmek için sayamayacağımız kadar geçim yolları var. "*Andolsun, size yeryüzünde imkân ve iktidar verdik. Sizin için orada birçok geçim imkânları da yarattık. Ama siz ne kadar az şükrediyorsunuz!*"[14]

Geçinmek için izlenecek çeşitli yollar, yapılacak çeşitli işler vardır. İş çeşidinden daha da çok nimet çeşidi vardır. Allah diyor ki: "*O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız.*"[15] Bu nimetlerden insanlar, dünyanın sonu gelinceye dek faydalanacaklar. Bu faydalanma üretim yoluyla ve sermaye ile gerçekleşir.

Sermaye, hem tabiat varlıklarını satın almamızı hem de başkalarına iş imkânı vermemizi sağlar. İstihdam sağlamak da aynı zamanda bir infaktır. Burada merkezîleşen insandır. O toplumun da, kanunun da hakkını verecek ve bu taksimatı yapacak, infak edecek tek varlıktır. Öyle ki insan, bu harcama ve tasarruf yoluyla orta yolu bulmuş ve huzura ermiş, yaptığı harcamalardan da fert ve toplum istifade etmiştir.

---

13 Hûd, 11/6.

14 A'râf, 7/10.

15 İbrâhîm, 14/34.

İslam dini, "sosyal adalete" büyük önem veren ve toplumda yardımlaşma ile sosyal dayanışmanın gerçekleştirilmesini emreden bir dindir.

Hülasa infak Allah'ın verdiği, bize ikram ettiği malı, Allah'ın kullarına, O'nun rızasını kazanmak için harcamamızdır.

İnfak, kişinin kendisinde bulunduğunda da başkasında bulunduğunda da mülkün sahibinin aynı olduğunu idrak etmek demektir.

İNFAKIN İRFANÎ VE AHLAKÎ BOYUTU

Prof. Dr. Ömer Türker
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

"Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümânındır"

Niyâzî Mısrî

İslam, sahip olduklarını infak ettiklerinden ibaret sayan bir peygamberin dinidir. İslam dininin amelle ilgili pek çok ayrıntısının "infak" kavramında özetlenmesi mümkündür. Bu sebeple infak kavramı, İslam düşünce geleneğinde farklı açılardan değerlendirilmiş ve İslam medeniyetinde çeşitli müesseselerin kurulmasına yol açmıştır. Dolayısıyla infak, çok çeşitli açılardan ele alınabilir. Bu yazıda infakın irfanî ve ahlakî boyutu üzerinde durulacaktır. Bir kavramın irfanî boyutu üzerinde durmak, onun hangi tür bilgiden kaynaklandığını ve hangi tür bilgiye yol açtığını belirginleştirmek demektir. Bir kavramın ahlakî boyutu üzerinde durmak ise onun hangi melekeden kaynaklandığını ve hangi meleke veya melekelere yol açtığını belirginleştirmek demektir. Öyleyse cevaplanması gereken temel soru, İslam'ın infak emriyle müminde hangi marifet ve melekeyi oluşturduğu sorusudur. Bu soruya üç adımlı bir cevap vermek mümkündür.

Birincisi: İslam'ın tevhit ilkesi, zat, sıfat ve fiilde Allah'ın birliğine inanmayı emreder. Özetle ifade edilecek olursa zatın tevhidi Allah'ın tekliğini ve hiçbir şekilde terkibi kabul

etmeyecek şekilde yalınlığını ifade eder. Sıfatların tevhidi, ilahî isimlerde içerilen bütün anlamların hakiki olarak yalnızca Allah'a ait olduğunu ifade eder. Fiillerin tevhidi, varlığa gelen bütün nesnelerin ve bu nesnelere ait durumların gerçekte tek bir failin yani Allah'ın fiili olduğunu ifade eder. Bu cümlelerin yorumlarında İslam düşünce geleneğinde farklı görüşler ileri sürülmüşse de Müslümanlar, nihai tahlilde tevhidi bütün boyutlarıyla kabul etmenin imanın zorunlu şartı olduğunda icma etmiştir. Bu iman, varlık yurdunda meydana gelen her şeyin Allah'a ait ve O'nun mahluku olduğunu kabul etmeyi de içerir. Allah ism-i celali ile birlikte Mâlik ismi, yerlerde ve göklerde her şeyin Hakk'ın mülkü olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla iman, doğası gereği mülkiyetin Allah'ta bulunduğunu kabul etmek demektir.

Fakat bu kabulle, her şeyden önce bir zıtlık kurulur. Zira insan, ancak ben bilincine sahip olduğunda insan olur. Benlik bilinci ise sahiplik bilinci demektir. Bir nesnenin kendisine "ben" diye işaret etmesi, temellük ettiği ve kendisinin mahremi saydığı bir varlık durumu olduğu iddiasını taşır. Dahası, benlik bilinci, kişinin kendisiyle ilişkilendirdiği veya en azından kendisinin bir parçası addettiği hâlleri de sahiplenmeyi gerektirir veya intaç eder. İşte bu sonuç, müminin inandığı nihai ilke olan tevhit ile zıtlık oluşturur. Zira tevhit, mülkiyeti Allah'a vermeyi gerektirir. İlk bakışta bu mülkiyet, yalnızca insanın sahip olduğunu düşündüğü maddi veya manevi kıymetler bütününü ifade ediyor görünür. Oysa bu anlam doğru olmakla birlikte mülkiyetin bütününü kuşatmaz. Allah, sadece insanların maddi ve manevi kıymetlerinin değil, bizzat varlığının da sahibidir. Bu nedenle kişinin Allah karşısındaki konumu nasslarda "abd" yani köle kelimesiyle dile getirilmiştir. Bilindiği üzere köle, en yalın hâliyle, kendi varlığı da dâhil hiçbir mülkiyete sahip olmayan ve efendisinin mülkiyetinde bulunan kişi demektir. Dolayısıyla insanın hem zatını hem de sıfatlarını ve hâllerini kuşatacak şekilde benlik bilinci, iman ettiği tevhit ilkesiyle

uyumlu hâle getirilmeli ve mülkiyeti Hakk'a ait kılınmalıdır. Bu bağlamda infakın temeli, müminin kendisine ait olduğunu düşündüğü benliği, varlığı ve hâllerini Allah'a tevdi etmesidir. Fakat başlangıçta bu idrak, kalpte mücmel olarak bulunur. Nasıl ki iman, tabiatı gereği mülkiyeti Hakk'a tahsis etmeyi gerektiriyor ama kişi iman ettiği hâlde herhangi bir çelişki hissi yaşamadan kendisine mülkiyet nispet edebiliyorsa infak ettiği esnada da neyi terk ettiğini ayrıntılı olarak kavrayamaz. Bu sebeple mülkiyetin Hakka tahsisi, infakın hem başlangıçtaki hem de sondaki anlamıdır. Diğer deyişle infak ilk aşamada hem bir vazgeçme melekesi olarak serpilir hem de malikin yalnızca Allah olduğu nüvesini içerir. Bu yönüyle iman, infak melekesiyle marifete dönüşme yoluna girer. Marifet ise süreç içinde infak melekesini, imanın görünür hâle gelmiş bir parçası yapar. İnfakın bu anlamının ahlakî sonucu, "îsâr"dır.

İkincisi, birinci adımın sonucu olarak ortaya çıkar: Mülk, Hakka ait olduğuna göre infak, kişinin kendisine ait bir şeyden vazgeçmesi değildir. Evet, infak bir tür vazgeçmeyi, terki, vermeyi içerir. Fakat bütün bunlar, sahip olunan şeyi bir başkasına temlik etmek anlamına gelmez. Tam tersine, infak, kişinin kendisinde bulunduğunda da başkasında bulunduğunda da mülkün sahibinin aynı olduğunu idrak etmek demektir. Dolayısıyla infakta ne temlik ne de temellük söz konusudur. Çünkü dolaşımda olan mülkün Allah'a nispeti aynı kaldığı hâlde kullara nispetinde değişiklik olmaktadır. Bu bağlamda infak hem bir sükûn hem de bir hareket hâlidir. İnfak edilen her ne ise Hakka nispetle daima sükûn hâlinde, mahluka nispetle hareket hâlindedir. Bu sebeple "infak", tavşanın yuvasını değiştirmesi anlamına gelen "ne-fa-ka" kökünden türetilmiştir. Kur'an'da aynı kökten "münafık" kelimesi de türetilmiştir. Bir kimsenin sürekli taraf değiştirmesi, hangi grubun içindeyse o gruba mensup gibi davranması ama kendinde nasılsa öyle, yani inkâr hâlinde kalması durumu münafık kelimesiyle anlatılmıştır. Bu, kelimenin Kur'an'daki olumsuz kullanımıdır. Benzer

şekilde mülkiyetin bir elden diğerine geçmesi, kimin elindeyse onun gibi görünmesi ama gerçekte bütün değişimlerde Allah'a ait olarak kalması infak kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu anlamda infak, zatı, sıfatları ve fiilleri itibarıyla bir müminin Hakka nispeti sabit kalarak yapıldığı takdirde anlamını bulur. Diğer deyişle kişi, verdiği şeyin Haktan Hakk'a gittiğini idrak ve tasdik etmedikçe infak tam olarak tahakkuk etmez. Bu seviyede infak, bir vazgeçme melekesinden öteye geçer, zira insan verdiğinin sahibi olmadığından hakiki anlamıyla bir vazgeçmeden de bahsedilemez. O hâlde infakın bu seviyesinin ahlakî sonucu "ihsan" iken irfanî sonucu imanda "tahkik"tir.

Kuşkusuz Yüce Yaradan tarafından tanınan birçok ibadet, imanda tahkike ulaştırabilir. Bu sebeple ibadetler ilahî isimlere benzerler: Her bir isim, hem kendi anlamına hem de ilahî zata delalet eder. Mesela Kâdir ismi hem kudret anlamına hem de bu anlamın sahibi olan Allah'a delalet eder. İsimler kendi anlamlarına delalet etmesi bakımından birbirinden ayrışırlar. Ama ilahî zata delalet etmelerinden dolayı her bir isimden diğerine intikal etmek mümkündür. İbadetler de hem kendi anlamlarına ve tahakkuklarına hem de ibadet edilen Hakk'a delalet eder. Bu bakımdan her bir ibadet ihlasla yapıldığı takdirde Hakk'a götüren ve Hak'tan da diğer ibadetlere ulaştıran bir yol olarak değerlendirilebilir. Fakat her bir ilahî isme ilişkin idrakin kişide meydana getirdiği marifet ve fiil farklı olduğu gibi her bir ibadetin kendisine mahsus anlamı ve tahakkukunun, kişide husule getirdiği meleke ve marifet de farklılaşır. Bu bağlamda infak, hususen Kur'an'da sıklıkla vurgulanır, zira bu ibadetin mülkiyet idrakiyle yakından ilişkisi vardır. Allah'ın hakiki malik olduğu idraki, başka ibadetlerde saklı bir ilke iken infakta, ölümün varlığını hatırlatırcasına, aşikârdır.

Üçüncü adım da ilk ikisinin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkar: İslam, mülkiyeti kabul eder ve mülkiyetsiz bir toplumsal düzen oluşturmayı amaç edinmez. Fakat diğer dinî kavramların tamamında olduğu gibi infakta da tanım Hz.

Peygamber (s.a.s.) tarafından temsil edilir. Tanımın aynı zamanda bir eylem yahut olgunun sınırlarını belirlediğini -ki Arapçada bu sebeple sınır anlamına gelen *had* kelimesiyle ifade edilir- hatırlarsak bir müminin infak etme ibadetinin sınırlarını tayin eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasıdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti, bizim infak kelimesinden hareketle yapacağımız bütün kavramsal tahlilleri lafzî bir açıklamaya dönüştürecek şekilde infakın hem en yüksek hem de en saf hâlini bildirir. Pekâlâ, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) infak uygulaması nasıldır? Bu sorunun bütün İslam âlimlerinin icma ettiği bir cevabı vardır: Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine mülkiyet nispet edebileceğimiz herhangi bir dünyalığa sahip olmamıştır. Bu sebeple de Hz. Peygamber (s.a.s.) miras bırakmamıştır. Gerçi bu durumun Allah Resûlü'ne (s.a.s.) mahsus olduğu düşünülebilir. Din, kişinin mülk sahibi olmasını yasaklamadığı ve toplumun yapısını da mülkiyetin reddi üzerine kurmadığından Hz. Peygamber'in sözü edilen uygulamasının ümmeti bağlayıcı bir durum olmaması gerekir. Dolayısıyla ilk bakışta mülkiyet edinmeyecek şekilde infak etmenin Hz. Peygamber'e mahsus olduğu düşüncesi doğru görünmektedir. Fakat meseleyi daha derinden kavramak için İslam'da ideal ve vakıa arasındaki ilişkiyi hatırlamak gerekir.

İslam'da ideal mümin çerçevesi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından çizilir. Bu demektir ki "dindarlık" kavramını temsil eden başka herhangi bir mümin değil, Hz. Peygamber'in kendisidir. Hz. Peygamber dinî kavramları tecessüm ettirerek yaşamış bir insan olduğundan İslam'ın insanlığa ideal olarak sunduğu "dindar insan" tasavvuru, bir kavram değil, aynı zamanda tahakkuk etmiş bir şahsiyettir. Dolayısıyla dinî kavramların anlamları ile Hz. Peygamber (s.a.s.) söz konusu olduğunda uygulaması özdeştir. Mesela namaz kavramını bütün unsurlarını içerecek ve kendisi dışındaki bütün durumlardan da ayrıştıracak şekilde tanımlasak zihnimizde bu tanım, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasına özdeş olacaktır. Yani

anlam ve uygulama, tamamıyla özdeştir. İşte bu özdeşliği bozan her türlü sapma, az veya çok Hz. Peygamber'den, dinin Yüce Allah tarafından tanınan otoritesinden uzaklaşmak demektir. Hâl böyle olunca diğer bütün dinî kavramlarda olduğu gibi infak kavramının da anlamı, bizzat Hz. Peygamber'in uygulamasıdır. Dolayısıyla dinde ideal olan Hz. Peygamber (s.a.s.) nasıl infak ettiyse öylece infak etme seviyesine yükselmektir. Hz. Peygamber ise insanın kazanç arzusunu bilediği kadar kazancını infak etme duygusunu da bilemiştir. Bu demektir ki İslam mülkiyetsiz ve sınıfsız bir toplum oluşturmayı amaçlamaz, ama mülkün Allah'a ait olduğunu ve insanın benlik bilinci de dâhil sahip olduğunu addettiği şeylerin mevhum bir değeri bulunduğunu idrak eden müminlerin oluşturduğu bir toplumsal düzen amaçlar. İşte infak, bu amacı müminde bir meleke hâline getirmeyi hedefler.

İnfakla ilgili sözü edilen her üç idrak ve meleke hem tövbe, istiğfar ve ihlas gibi başka idrak ve melekelere ihtiyaç duyar hem de kademeli olarak gerçekleşebilir. Yapılan günahlara tövbe etmek, istiğfarı gündelik hayatın sürekli bir uygulaması hâline dönüştürmek, niyeti tashih etmek ve yapılan bir ibadeti dünyevî endişelerden tamamen arındırmak, infak anlamının kusursuz tahakkukunu sağlayacak adımlardır. Bu bakımdan dindarlık kapsamına giren bütün kavramlar gibi infak kavramı da filozof ve kelamcıların tabiriyle müşekkek bir kavramdır. Müşekkek kelimesi, bir anlamın dereceli olarak tahakkukunu ifade eder. Mesela biz kara, yüne, buluta, başka herhangi bir nesneye beyaz deriz. Bu nesnelerin tamamında ortak bir anlam yani beyazlık tahakkuk etmiştir. Fakat hiçbirinin beyazlığı, diğeriyle eşit derecede değildir. Bazıları diğerlerinden daha beyazdır, dolayısıyla da ortak bir anlam dereceli olarak tahakkuk etmiştir. İşte infak da böyledir. İnfak adını verdiğimiz bütün davranışlar ortak bir anlamı taşımasına rağmen aralarında bu anlamın tahakkuku bakımından farklılıklar vardır. İman, ihlas ve ihsan anlamlarının tam olarak gerçekleştiği infak eylemleri

zirveyi teşkil ederler; ihlas ve ihsanın azaldığı ölçüde infakın anlamı da güç kaybına uğrar. İnfak neticesinde oluşacak marifet ve meleke de anlamın gücü ve zaafı ölçüsüncedir.

Hem diğer ibadetlerin hem de infakın bir özelliği daha vardır: Anlamın hareketli oluşu. Bu bağlamda infak anlamı, dereceli tahakkuk etmekle birlikte herhangi bir müminde sabit ve tekdüze gerçekleşmez. Tam tersine daha önce zayıf tahakkuk ederken mülkiyetin Hakk'a ait olduğuna ilişkin idrak davranışa tesir ettiği ölçüde infakın anlamı güçlenir. Diğer deyişle infak, kişinin marifet ve ihlasına bağlı olarak zayıflıktan güçlü olmaya doğru hareket eder. Bu hareket sürecinde davranışın yahut ibadetin formu genellikle aynıdır. Bu sebeple anlamın gücü ile uygulamanın niceliksel artışı arasında hiçbir zorunlu ilişki yoktur. Elindeki simidi infak eden kişinin bu eyleminde infak anlamı, büyük bir mal varlığını infak eden kişinin eylemindeki infak anlamından daha güçlü olabilir. Bir ibadeti değerli kılan veya onun değerini artıran şey, kişinin onu Allah'a has kılma derecesidir. Bu sebeple infak, dinde niceliksel bir kavram değildir, en genel anlamıyla "verme" eyleminin niteliğiyle ilgilidir. Sufiler bu anlamı "ebrârın iyilikleri, mukarrebun seviyesinde kötülük görülür" sözleriyle anlatmışlardır. Bu anlamıyla infakın saflığı, sirayet edici ve dönüştürücüdür; diğer ibadetlerin de saflaşmasını ve masivaya bakan yüzün Hakk'a çevrilmesini sağlar. Bir müminin kendi fiillerinde tevhidi bulması ise bütün fiillerinde Hakk'a yönelmesi ve "...Her nereye yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır..."[1] ayetinde ifade edilen anlamı, idrak ve meleke hâline getirmesidir.

1 Bakara, 2/115.

Allah'ın bize yeteceğini bilebilmemiz, Allah'ın bize yeteri kadar verdiğini görebilmemiz ve O'nun bize verdiklerinden bizim de O'nun kullarına infakta bulunabilmemiz bir vefa borcu, emanetin hakkını teslim edebilme erdemi ve ilahî tecellilere mazhar olabilme ölçütüdür.

EN GÜZEL AHİRET AZIĞI: İNFAK

Prof. Dr. Kadir Özköse
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Allah, insanlık ailesinin varlıklı kesimlerinden, kendilerine emanet edilen varlık imkânlarını yoksul kesimlerle paylaşmasını ve böylece zenginlerle fakirler arasında sağlam köprülerin kurulmasını istemiştir. Allah rızası için harcanan mala infak adı verilir. İnfak ehlinin bariz özelliği, yağmur yüklü bulutlar gibi kurak bahçeleri sulayan rahmet esintisi olmalarıdır. Hadis-i şeriflerinde, *"Veren el, alan elden üstündür."*[1] buyuran Peygamber Efendimiz infakı, Müslüman'ın belirgin vasfı olarak tanımlamıştır. Allah kimini varlıkla kimini de yoklukla imtihan etmektedir. Zira ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür."*[2] Ayette belirtilen bol rızkın Müslüman'a ne denli yakıştığından bahseden Peygamber Efendimiz nimetlerin bol bol verilmesinin de bir imtihan olduğunu belirterek şöyle buyurur: *"...Şu dünya malı gerçekten çekici ve tatlıdır. Buna bir Müslüman'ın sahip olması ne kadar güzeldir! Yeter ki, ondan miskine* (fakire), *yetime ve yolcuya versin."*[3]

---

1 Buhârî, Zekât, 18.

2 İsrâ, 17/30.

3 İbn Hanbel, XVII, 248; Müslim, Zekât, 122.

Rabbimiz, ayet-i kerimede Peygamber Efendimize hitaben *"…Sana, Allah yolunda neyi infak edeceklerini sorarlar."* şeklinde hatırlattığı soruya, *"De ki: İhtiyaç fazlasını…"*[4] cevabını vermektedir. 'İhtiyaç fazlası' ifadesi, yardımlaşmanın ölçüsünü açıklamaktadır. Bu gerçekten hareketle Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de *"Sadakanın hayırlısı ihtiyaç fazlası maldan verilendir. Yardıma, geçimini üstlendiğin kimselerden başla!"*[5] buyurmuştur. Yine Allah Resûlü (s.a.s.) imkânı olanın sırasıyla, önce kendisine, ailesine, akrabasına, sonra da civarında bulunan kimselere yardım etmesi gerektiğini ifade etmiştir.[6]

Allah'ın verdiği nimetlere şükrün en güzel örneğini Peygamber Efendimizin bizzat kendisi sergilemiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamber olmadan önce de fakirleri gözetir, yoksulları koruyup kollar, yetimlerin hamisi olur ve imkânları nispetinde onlara yardım ederdi. Nitekim Hz. Hatice (r.a.), ilk vahyin ardından Hz. Muhammed'i (s.a.s.) teskin ederken bu özelliğine vurgu yapmıştır.[7] Bir gün evinde koyun kesilip ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış, daha sonra Peygamber Efendimiz, *"Koyundan geriye ne kaldı?"* diye sorunca, hane-i saadetlerinde kendisine eşleri; "Sadece bir kürek kaldı." cevabını vermiştir. Verilen bu cevaptan Kâinatın Efendisi oldukça mutlu olmuş ve *"Desenize, bir küreği hariç hepsi bize kaldı."* diye karşılık vermiştir.[8]

Rabbimizin hazinelerinin tükenmeyeceğini söyleyen ve bizleri infaka teşvik eden Peygamber Efendimiz, yeminle ifade ettiği üç teminattan bahsetmekte ve bunları şu şekilde sıralamaktadır: *"Sadaka vermekle kulun malı eksilmez; Allah, uğradığı*

4 Bakara, 2/219.

5 Buhârî, Zekât, 18; Nafakât, 2; Müslim, Zekât, 95.

6 Müslim, Zekât, 41; Nesâî, Zekât, 60.

7 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 3; Müslim, İmân, 252.

8 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 33.

haksızlığa sabreden kişinin şerefini arttırır; dilenme kapısını açan kimseye Allah, fakirlik kapısını açar."[9]

Sadaka vermekle malın eksilmeyeceği bilincine sahip olmamızı isteyen Peygamber Efendimiz bizlerden ayrıca, yarım hurma ile de olsa ateşten korunmamızı istemektedir. Yarım hurmaya da sahip olamayacak kadar yoksul olanlarımızın ise güzel ve hoş sözle ateşten korunmasını talep etmektedir.[10]

Peygamber Efendimizin terbiyesi ile şekillenen ashab-ı kiramın dünyasında, infak edilen, ahiret azığı olarak görülür; Bakara suresinin 245. ayetinde belirtilen Allah'a kat kat fazlasıyla geri ödenecek bir borç verme, infak yarışına dönüştürülürdü. *"...Âhiret için azık hazırlayın..."*[11] ilahî buyruğunu dikkate alan ashab-ı kiram, dünya malını ahiret için bir azık olarak görürdü.[12]

Allah yolunda harcamanın güzel bir örneğini ashab-ı kiramdan Ebû Talha el-Ensârî (r.a.) gerçekleştirmiştir. Medine'de geniş hurma bahçeleri bulunan Ebû Talha el-Ensârî'nin en çok sevdiği hurma bahçesi ise, Mescid-i Nebevi'nin karşısındaki "Beyruhâ" isimli hurmalıktı. Peygamber Efendimiz de zaman zaman bu bahçeyi şereflendirirdi. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça en iyiye eremezsiniz..."*[13] ayeti inince Ebû Talha, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) yanına gidip en değerli hurma bahçesini Allah rızası için sadaka ettiğini, onu ahiret azığı yaptığını söyledi. Beyruhâ'yı istediği gibi kullanabileceğini belirtti. Bu yaklaşımından dolayı Peygamber Efendimiz kendisini takdir etti ve bahçeyi akrabalarına infak etmesini söyledi. O

---

9 Tirmizî, Zühd, 17; Müslim, Birr, 69.

10 Buhârî, Edeb, 34.

11 Bakara, 2/197.

12 M. Yaşar Kandemir, *Adı Güzel Kendi Güzel Muhammed*, Erkam Yayınları, İstanbul 2008, s. 111-112.

13 Âl-i İmrân, 3/92.

da Peygamber Efendimizin tavsiyesi üzerine bu değerli araziyi akrabası ve amcaoğulları arasında taksim etti.[14]

Ebû Talha örneğinde görüleceği üzere, akrabaya, komşuya, yoksullara, fakirlere ve yetimlere infak etmek, ilahî rızayı kazanmanın ve Hakk'a kurbiyete ermenin, cennet yolcusu olmanın güzel bir yoludur. Çünkü Hak katındaki değerimiz O'nun rızası için yaptığımız ameller, fedakârlıklar oranındadır. Kimi rivayetlere göre Ebû Lübâbe isimli Medineli münafıklardan birinin bir hurma bahçesi vardı. Ebû Lübâbe'nin hurmalığının hemen bitişiğindeki evde birkaç yetim yaşardı. Olgunlaşan hurmalar yetimlerin bahçesine düşünce, gider onları toplar, o yetim çocuklara bir tane bile hurmayı çok görürdü. Durumdan haberdar olan Peygamber Efendimiz, Ebû Lübâbe'ye düşen hurmaları yetimlere bırakmasını, karşılığında kendisine cennette bir hurma ağacının olacağı müjdesini verir ama o umursamaz, yine bildiğini okurdu. Bu durumdan son derece rahatsız olan ashab-ı kiramdan Ebü'd-Dahdâh el-Ensârî (r.a.) o hurmalığı satın almak istedi. Ebû Lübâbe'nin talep ettiği bedeli ödeyerek bahçeyi satın aldı, Peygamber Efendimize varıp "Ben o cennetteki ağaç karşılığında bu bahçeyi yetimlere hibe ediyorum." dedi. Vefat ettiğinde Ebü'd-Dahdâh'a son görevini yerine getirirken Peygamber Efendimiz, cennette, meyveleri sarkan nice hurma ağacının Ebü'd-Dahdâh'ı beklediğini haber vermişti.[15] Ebü'd-Dahdâh misali bir duruş sergilemeye bizleri davet eden Rabbimiz, infakta bulunurken takınmamız gereken halet-i ruhiyeyi ve asıl maksadımızı şu şekilde beyan etmektedir: *"…Siz sadece Allah'ın rızasını isteyerek infak edersiniz. Hayır olarak her ne verirseniz (karşılığı) size eksiksiz ödenecek ve size haksızlık yapılmayacaktır."*[16]

---

14 Buhârî, Zekât, 44; Müslim, Zekât, 42-43.

15 Müslim, Cenâiz, 89.

16 Bakara, 2/272.

İnfakın az veya çok olmasından ziyade infak ederken niyetin ne kadar halis olduğu önemlidir. Ashabıyla birlikte gerçekleştirdiği sohbetlerin birinde, *"Bir dirhem, yüz bin dirhemi geçmiştir."* buyuran Peygamber Efendimize, ashab-ı kiram; "Bu nasıl olur!" diye hayretlerini belirttiklerinde, İki Cihanın Efendisi şu cevabı vermiştir: *"Bir adamın iki dirhemi vardı. Bunlardan birini tasadduk etti. (Çok varlıklı olan) diğer bir kimse de malının yanına varıp, malından yüz bin dirhem çıkardı ve onu tasadduk etti."*[17] Hadiste belirtildiği şekliyle birincisi, kendisinin de muhtaç olduğu ve elinde avucunda olan iki dirhem miktarındaki varlığının yarısını verdi; ikincisi ise birincisinin infak ettiğinden çok daha fazla infakta bulunmasına rağmen, malının ancak küçük bir kısmını verdi. Dolayısıyla infakın kabul edilmesi, onun maddi miktarının çokluğu değil, gönüldeki fedakârlık duygusunun seviyesine ve takva ölçüsüne bağlıdır. İnfaktaki bereketin boyutunu da Peygamber Efendimiz şu ifadeleriyle dile getirmektedir: *"Kim, helal kazancından bir hurma kıymetinde sadaka verirse, (ki Allah, helalden başkasını kabul etmez) Allah o sadakayı bizzat kabul eder. Sonra onu, dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi için ihtimamla büyütür."*[18]

Kazandıklarımızdan tasadduk edebilmek şahsiyetimizin kemal bulmasıdır. Verirken içimiz acımadan aşkla ve şevkle verebilmemiz, maddeye esaretten kurtuluşumuzun bir ifadesidir. Veren insan eşyaya bağımlılıktan, kendini görmekten, kendi için yaşamaktan kurtulmuş demektir. Eli açık olmak, gönlü açık olmak, infak kültürüne sahip olmak, sofrasında ekmeği yenilebilir olmak kazancın bereketindendir. Allah'ın bize, başkalarına yardım gücünü ve verebilme cömertliğini lütfetmesi şükredilecek en güzel kazanımdır. Allah'ın bize yeteceğini bilebilmemiz, Allah'ın bize yeteri kadar verdiğini görebilmemiz ve O'nun bize verdiklerinden bizim de O'nun kullarına infakta

17 Nesâî, Zekât, 49.

18 Buhârî, Zekât, 8; Tevhîd, 23; Müslim, Zekât, 63, 64.

bulunabilmemiz bir vefa borcu, emanetin hakkını teslim edebilme erdemi ve ilahî tecellilere mazhar olabilme ölçütüdür. İhtiyaç sahipleriyle malımızı ve servetimizi, gönlümüzü ve ilgimizi, muhabbetimizi ve zamanımızı paylaşabilme istidadının bizde bulunması ne büyük bir nimettir. Allah, bu hayatı sahip olanlar sahip olmayanlara yardımcı olsunlar diye böylesi bir infak temeline oturtmuştur. Zira infak, Allah'ın yarattığı varlıklara hizmet edebilmemiz için bize bahşedilmiş bir fırsattır.[19]

İnfakta bulunurken sahip olduklarımızı kendimizin değil, Allah'ın varlığı olarak bilmemiz gerekir. Çünkü insan malın sahibi değil, emanetçisidir. Her şey kulun tasarrufuna geçici olarak, yani emaneten verilmiştir. Buna göre, emanetçinin ne israf etmeye ne de cimrilik etmeye hakkı vardır. Kimler infak edebilir, sorusuna vereceğimiz en temel cevap ise şudur: Yaratılmışlara yaratanın nazarıyla, yani rahmet ve şefkat nazarıyla bakabilenler infak edebilirler. İnfakta bulunurken kimseden iltifat beklememek, kimsenin dikkatini çekmemeye çalışmak, şöhretten uzak durmak, nefsi araya sokmamak infaktaki takva ölçüsünün bariz sonuçlarıdır.

İnfak ederken karşı tarafı incitmemek çok önemlidir. Ayet-i kerimede, *"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş için malını harcayan (kimselerin yaptığı) gibi başa kakmakla ve gönül kırmakla sadakalarınızı boşa çıkarmayın! Onun misali, isabet edip üzerindeki az miktar toprağı gideren bol yağmurun çıplak bıraktığı kaya gibidir. (Onlar) kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu doğru yola erdirmez."*[20] buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimizin anlattığına göre de Allah Teâlâ, kıyamet gününde yaptığı iyiliği her fırsatta başa kakan kimsenin yüzüne bile bakmayacaktır.[21] İnfak ederken aslında infak sahibi, yardımda bulunduğu

19 Robert Frager, *Sufi Terapistin Sohbet Günlüğü*, çev. Ömer Çolakoğlu, Sufi Kitap, İstanbul 2015, s. 234.

20 Bakara, 2/264.

21 Müslim, Îmân, 171; Ebû Dâvûd, Libâs 25.

kimseye minnet borcuna bürünmesi gerektiğini bilmelidir. Zira infak edenler, infakta bulundukları kimseler sayesinde dünya ve ahiretteki birçok sıkıntı ve musibetlerden kurtulmuş olacak, Allah'ın rızasını kazanacaktır.

İnfak ehli müminler cömertlik, kerem ve îsâr ölçülerinde vermenin ve başkasına faydalı olmanın sevincini derinden hissederler. Şefkat ve merhamet sahibi olmak, komşusu açken uyuyamamaktır. İnfak ehli olmak, küresel şefkate zemin hazırlayabilmektir. Benmerkezci yaşamı değil biz odaklı yaşam kalitesini yakalayabilmek, ancak paylaşım kültürüyle sağlanabilecektir. Diğerkâmlık, hasbilik, candanlık, kardeşlik ve dostluk başkalarının acısını hafifletmeyi, kanayan yaralarını sarmayı, açlıktan kıvrananları doyurabilmeyi, imdat çığlığı atan evsiz ve yurtsuzları barındırmayı gerektirmektedir.

Meşhur sufilerden Câhidî Ahmed Efendi (ö. 1070/1660), infak kültürünü üç mertebede değerlendirmektedir. Ona göre birinci mertebe; cimriliği terk etmek ve cömertlik hasletine bürünmek suretiyle Hakk'ın sevgisini kazanmaktır. İkinci mertebe, gönül cömertliğini kazanmaktır. Üçüncü mertebe, Allah'ın lütfunu talep etmesi ve Hakk'ın mahlukatı arasında kendisini tercih edecek liyakate bürünmesidir.[22] Bizlere,

Terk eyle namusu arı

Cefa-yı aşk eden yârî

Rah-ı Hakk'tan cümle varı

Îsâr edip ver de gör[23]

diye seslenen Câhidî Ahmed Efendi, Allah yolunda sahip olunan her şeyi vermeye davet etmektedir. Allah'ın dışında kalan her şeyi terk etmeden infak hassasiyetinin

22 Câhidî Ahmed Efendi, *Kitâbü'n-Nasîha,* Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, no: 350, vr.105a.

23 Câhidî Ahmed Efendi, *Divan,* Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Bölümü, no: 796, vr.10b.

kazanılamayacağını belirten Câhidî Ahmed Efendi, herkesin makam ve mertebesine göre infak seyrini gerçekleştireceğini de beyan etmektedir.[24]

Cömertliği marifet kapısının altıncı makamı olarak kabul eden Hacı Bektâş-ı Velî'ye (ö. 669/1271) göre dört türlü cömertlik vardır.[25] Bunlar da mal cömertliği; ten cömertliği; ruh cömertliği ve gönül cömertliğidir. Hacı Bektâş-ı Velî'ye göre insanlar da kerimler, cömertler, cimriler, kötüler ve reziller olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Kerimler yemeyip yedirenler; cömertler hem yiyip hem yedirenler; cimriler kendileri yiyip başkalarına vermeyenler, kötüler yemeyen ve yedirmeyenler, reziller ise kendisi yemeyip başkasına vermediği gibi başkasının da iyilik etmesine engel olanlardır.[26]

Konuyu özetlemek mahiyetinde Alvarlı Efe adıyla maruf Muhammed Lütfi Mazlumoğlu'nun (ö. 1376/1956) şu şiirini paylaşarak infak ehli cömertlerin makbul hâlleriyle malını muhtaçlardan esirgeyen cimrilerin mahrumiyetlerini dikkatlere arz etmek istiyorum:

Sahîler cûd ile makbûl olurlar
Bahîller buhl ile melûl olurlar
Sahîler cûd ile mahmûd olurlar
Bahîller buhl ile merdûd olurlar
Sahîler cûd ile âbâd olurlar
Bahîller buhl ile berbâd olurlar

---

24 Hamdi Kızıler, *Câhidî Ahmed Efendi ve Tasavvuf Felsefesi,* Tutku Yayıncılık, Ankara 2006, s. 221.

25 Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî İnceleme, Mensur ve Manzum Metin, Sadeleştirme,* haz. M. Es'ad Coşan, ed. Necdet Yılmaz, Server İletişim, İstanbul 2013, s. 159.

26 Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Bir Yaklaşım,* Aktif Yayınevi, Ankara 2007, s. 179.

Sahîler cûd ile sultân olurlar
Bahîller buhl ile hüsrân olurlar
Sahîleri sever Hazret-i Allah
Bahîllerde yoktur muhabbetullah
Sahîler açarlar bâb-ı cenneti
Bahîllerde yokdur Hakk'ın rahmeti
Sahîler kerem-i Hakk'a dayanmış
Bahîller buhlünün nârına yanmış
Sehâvetdir kula Hak'dan hidâyet
Bahîllerdir olan ehl-i şekavet
Sahîlerdir habîbullah âlemde
Bahillerdir adüvvullah âdemde
Sahîleri sever Lutfi bir Allah
Budur hukm-i Hudâ vallahi billâh.[27]

27 Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhammed Lütfi (Efe Hazretleri) Hayâtı, Şahsiyeti ve Eserleri,* Damla Yayınevi, İstanbul 2006, s. 75.

İslam geleneğinde infak, bireysel ve toplumsal dindarlığı buluşturan en somut uygulamalardan biri olmuştur. Bunun en güzel örneğini de insanlık tarihinin en hayırlı nesli olan sahabe toplumu ortaya koymuştur.

İSLAM'IN İNFAK ANLAYIŞI

Dr. Öğrt. Üyesi Nihal Şahin Utku
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sahip olma arzusu, insanı tanımlayan fıtrî özelliklerden birisidir. İnsanoğlu sahip olma ile var olma arasında yakın bir bağ kurmuş ve özellikle de bir bedel ödeyerek sahip olduğu şeylere aşırı kıymet atfetmiştir. Bu durumun psikolojide de bir karşılığı bulunmaktadır: Sahiplenme yanılgısı. Cimrilik ile anne ve çocuk arasındaki asimetrik ilişkide de bu yüzden bir benzerlik vardır. Anne çocuğu için bedel ödemiştir, bu sebeple onda çocuğuna karşı güçlü bir sahiplenme ve koruma güdüsü gelişmiştir. Buna karşılık herhangi bir bedel ödememiş olan çocuk, hayatı boyunca vermeyi değil sevgi görmeyi seçmiştir.

Bu sebeple kadim dönemlerden beri toplumlar karşılıksız vermeyi hep yüceltmiştir. Karşılıksız vermenin İslam geleneğindeki formu olan infak hem dinî bir ideal hem de toplumsal bir sorumluluk olarak İslam toplumunda bireyler arası ilişkileri şekillendiren günlük davranışların ilham kaynağı olmuştur.[1] Hatta vermenin kurumsallaşmış hâli olan zekât İslam'ın beş temel esasından biri kabul edilmiş; infak ise bedelsiz vermenin önündeki psikolojik engelleri yıkmak gayesiyle ahirette büyük mükâfatlara ulaşmanın vesilesi kılınmıştır. Kur'an'da birçok ayette zekât ve salat, İslam inancının özü olarak sık sık bir

1 Amy Singer, *İyilik Yap Denize At – Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik* (çev. Ali Özdamar), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s. 4.

arada anılmış; ilk İslam toplumunun hasletleri arasında iman ve namazın ardından infak sayılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in *"insanlık için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet"*[2] ve *"Allah'a ve Resûlüne yardım eden sâdık müminler"*[3] olarak tavsif ettiği, Hz. Peygamber'in ise *"insanlık tarihinin en hayırlı nesli"*[4] ifadesiyle övdüğü sahabe nesli, Allah yolunda harcama konusunda inananlar için eşsiz bir örnek olmuştur. Yaşayarak öğrendikleri ve yaptıkları ile İslam prensiplerinin farklı yanlarını anlamamıza imkân sağlamışlardır.

Her şeyden önce infak, tasadduk, zekât gibi kavramların geçtiği ayetlerin önemli bir kısmının bi'setin 5. yılında, yani müşriklerin Müslümanlara karşı boykot uygulama kararı aldığı ve Müslümanların iktisaden çok zayıf düştükleri bir dönemde nazil olması oldukça dikkat çekicidir.[5] Bu zamanlama, iki önemli prensibe işaret etmektedir. Bunlardan ilki, verme fiilinin zaman, mekân, miktar ve verenin maddi durumundan bağımsız olarak her hâlde yapılabileceği ve hatta yapılması gerektiği mesajıdır. İnfakın Müslümanların zenginlerinin bile mağdur olduğu bu dönemde teşvik edilmesi bir yana, infak etmek için herhangi bir maddi ön şarttan bahsedilmemesi, oldukça önemlidir. Özellikle de "mal varlığı" veya "mülkiyete sahip olma" gibi bir kriterin aranmamış olması,[6] bu imkânın Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak isteyen herkese sunulduğunu gösterir.

Zekât zenginlere mahsus bir ibadetken, sadaka, verme mutluluğunu yaşamak isteyen herkese yöneliktir. Nitekim Ebû Akîl el-Ensârî'nin infak biçimi, her hâl ve şartta infak yapılabileceğinin anlamlı bir örneğidir. Rivayete göre Ebû Akîl, bir gün

---

2 Âl-i İmrân, 3/110.

3 Haşr, 59/8.

4 Buhârî, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 1.

5 Ali Çiftçi, *Mekkî Sureler Bağlamında Kur'an'da İnfak-Zekât İlişkisi* (Doktora tezi, 2009), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.125.

6 Singer, *a.g.m.* s. 35.

iki avuç hurma karşılığında sabaha kadar sırtında yük taşımış, kazandığı hurmanın bir avucunu aile efradına gönderirken diğerini de Allah yolunda infak amacıyla Hz. Peygamber'e getirmiştir. Münafıkların, bir avuç hurma vermesinin Ebû Akîl'e (v. 12/633) ne kazandıracağını sorgulayarak onunla alay etmeleri üzerine Tevbe suresi 79. ayeti nazil olmuştur: *"Sadakalar hususunda, gönülden veren müminleri de güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları da ayıplayarak onları alaya alanlar (o münafıklar) yok mu, (asıl) Allah onlarla alay etmiştir ve onlar için (pek) elemli bir azap vardır!"*[7] Oldukça kapsamlı bir ibadet olan infak, Allah tarafından verilen her türlü nimeti kapsadığı gibi sadece zenginlere has bir ibadet de değildir. Nitekim hangi sadakanın faziletli olduğu sorusuna Hz. Peygamber'in *"Malı az olanın gücüne göre verdiği (sadaka)!"*[8] buyurması, infakın zenginlere has bir ibadet olmadığına işaret etmektedir.

İkinci olarak, tarih boyunca birçok filozof, devlet adamı, düşünür ve iktisatçının üzerinde fikir yürüttüğü bölüşüm sorununa İslam'ın tabii bir çözüm olarak infakı önerdiğini gözlemliyoruz. Özellikle de toplumun bir kesiminin kurulu iktisadi düzenden yeterince faydalanamadığı (işsizler, yaşlılar) veya zor yoluyla faydalandırılmadığı (boykot edilen Müslümanlar, köleler) yapılarda iktisadi sıkıntılar bu kesimleri derinden etkilemekte ve toplumdaki buhranı ve eşitsizliği daha da arttırmaktadır. Bu çerçevede infak, İslam toplumlarında modern refah devletinin yapmaya çalıştığı sosyal transferleri toplumun kendi kendine yapmasını temin eden alternatif bir yapı oluşturmuştur.

---

7 Zemahşerî, *'An Hakâ'ikı* Ğavâmidı't-Tenzîl *ve 'Uyûni'l-Ekâvîl* Fî *Vucûhi'-Te'vîl - Keşşâf Tefsiri* (çev. Muhammed Coşkun – Ömer Çelik – Necdet Çağıl – Adil Bebek), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2016, III, s. 144; Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* (çev. Sıtkı Gülle), İstanbul: Bayrak Yayımcılık, 1990, II, s. 211.

8 Dârimî, Salât, 135; Ebû Dâvûd, Vitir, 12.

İnfak konusunda çok sayıda sahabe örnekliği karşımıza çıkmaktadır. Bunların başında da Hz. Osman gelmektedir. Hz. Osman, Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri ve su sıkıntısı çektikleri bir dönemde büyük bir servet ödeyerek Rûme Kuyusu'nu satın almış ve Müslümanların istifadesine sunmuştur.[9] Tebük Seferi'nin hazırlıkları sırasında da ordunun teçhizi için başlatılan yardım kampanyasında en büyük yardımı yaparak,[10] Hz. Peygamber'in iltifatına mazhar olmuştur.[11] Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde yaşanan bir kıtlık sırasında da 1000 deve yükü buğday, kuru üzüm ve zeytinyağı ile seferden dönen kervan malının tamamını muhtaç durumdaki Müslümanlara dağıtan Hz. Osman, Allah yolunda infak etmenin en cömert temsilcilerinden biri olmuştur.[12]

İnfakın toplumsal yanına işaret eden örneklerden bir başkası, züht yaşantısı ile temayüz eden sahabi Ebû Zer'dir. Şam emiri Habib b. Ebû Seleme'nin ihtiyaçlarını karşılaması için kendisine üç yüz dinar göndermesi üzerine, Ebû Zer'in "Allah aşkına, Şam emiri bizden daha garip bir kimse bulamamış mı?"[13] şeklinde tepki göstermesi, sahabenin infakta kendilerinden daha muhtaç insanları tercih ettiklerinin bir göstergesidir.

İnsanoğlu umumiyetle kazanç ve servetinin kaynağının hep kendisi olduğunu zanneder. Oysa Kur'an, bütün rızık ve zenginliğin Allah'tan geldiğinin altını çizmiştir. Cömertliğin kerim olan Allah'ın bir vasfı olduğunu vurgulayarak esasında infaka

---

9 Buhârî, Vesâyâ, 33; Tirmizî, Menâkıb, 18; Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye* (çev. Ahmet Özel), İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, II, s. 318; Kandehlevî, II, s. 228.

10 Kettânî, III, s. 198; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre* (çev. M. Salih Arı), İstanbul: Çıra Yayınları, 2004, s. 234.

11 Kettânî, III, s. 198; Kandehlevî, s. II, s. 216-7.

12 İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, İstanbul 2007, c. 33, s. 442.

13 Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'z-Zühd* (trc. Mehmed Emin İhsanoğlu), İstanbul 1993, I, 793, s. 214.

"Allah'ın verdiğinden vermek" şeklinde bir mana yüklemiştir.[14] İslam dininde vermenin Allah yolunda sarf eden için bir kazanç, hatta bir zenginlik olduğu ifade edilmiş, zekât ve infakla malın arındığı[15] ve eksilmediği[16] müjdelenmiştir. Bu bakımdan esas olan kazanmak değil; kişinin malı üzerindeki tasarruf inisiyatifini hayırlı işlerde kullanabilmesidir. Kişi, kazandıklarını nasıl harcadığı ya da israf etme, tasarruf etme, cimrilik etme ve infak etme tercihlerinden hangisini seçtiği üzerinden hesaba çekileceğini bilmelidir.

Bu çerçevede sahabenin örnekliği önemlidir. Örneğin, Ebû Zer, müminlere en zor günün korkusuna karşı infak etmeyi tavsiye ederken[17], Selmân-ı Fârisî beş bin dirhemlik yüklü gelirini infak ederek elinin kazancı ile geçinmeye rıza göstermiştir.[18] Benzer şekilde "Ancak aklı olmayan mal yığar, biriktirir."[19] diyen Abdullah b. Mes'ûd gibi sahabiler dünya malını bir emanet olarak telakki ederek infakı ödünç malın geri ödenmesi[20] bilinciyle hayatlarının her anına yaymışlardır. Hz. Aişe'nin, babası Hz. Ebû Bekir'i kastederek "Ondan geriye ne dinar ne de dirhem kaldı. Ölmeden önce bütün malını beytülmâle bırakıtı."[21] ifadesi, sahabenin Allah huzuruna malla çıkmayı "borçlu" olarak çıkmakla eş değer gördüklerine işaret etmektedir: Keza Abdullah b. Ömer'in, bir mecliste otururken gelen on iki bin dinar paranın hepsini anında dağıttığına dair rivayet de[22] infakta acele ettiklerine işaret etmektedir.

---

14 Singer, *a.g.m.* s. 39.

15 Ebû Dâvûd, Zekât, 32.

16 Müslim, Birr, 69.

17 Ahmed b. Hanbel, I, 801, s. 215.

18 Ahmed b. Hanbel, I, 812, s. 219.

19 Ahmed b. Hanbel, I, 881, s. 234.

20 Ahmed b. Hanbel, I, 904, s. 239.

21 Ahmed b. Hanbel, I, 574, s. 166.

22 Ahmed b. Hanbel, II, 1060, s. 283.

İnfakın imanın bir tezahürü ve ancak inandığı değerleri hâkim kılabilen insanların bir vasfı olduğu açıktır. Nitekim *"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe asla iyiliğe erişemezsiniz. Ve her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilir."*[23] ayeti, sahabenin infak anlayışının temelini oluşturmuştur. Ayet, hayra ve iyiliğe erişmek için imanın tek başına yeterli olmadığını, amelle kıvama erdiğini ilan etmektedir. Bu ayetin nüzulü, müminleri en sevdikleri üzerinden sınanmaya davet etmiştir. Çağrıya icabet edenlerden biri ensardan Ebû Talha'dır. Allah Resûlü'ne giderek en sevdiği malı olan *Beyrûha* isimli bahçesini Allah katında kendisine bir azık olmak üzere infak etmek istediğini söyleyen Ebû Talha'yı bu değerli infakı sebebiyle takdir eden Hz. Peygamber, bağışını da "kazandıran mal" olarak tavsif etmiştir. Bahçesini akrabalarına bırakmasının uygun olacağını söyleyen Allah Resûlü'nün tavsiyesi üzerine Ebû Talha burayı akrabaları ve amcaoğulları arasında bölüştürmüştür. [24]

Sevilen şeylerden infak etmeye davet eden bu ayetin nüzulü üzerine Hz. Ömer de Hayber'de hissesine düşen ve en kıymetli mal varlığı olan hurmalığını infak etmek istemiş; Resûlullah'ın *"İstersen aslını kendine bırak, meyvesini dağıt."* tavsiyesi üzerine arazinin gelirini kölelere, savaşanlara, yolculara ve misafirlere sadaka olarak bağışlamıştır.[25]

Ayetin inişiyle sahabenin en sevdikleri üzerinden bir infak seferberliği başlattıklarını görüyoruz. Zira Zeyd b. Hârise de çok sevdiği atını alarak Allah Resûlü'ne getirmiş ve "Bu, Allah yolundadır!" deme cömertliğini göstermiştir. Allah Resûlü, ata Zeyd'in oğlu Üsame'yi bindirince Zeyd şaşırmış, niyetinin tasadduk etmek olduğunu yinelemiştir. Resûlullah ise *"Doğrusu Allah Teâlâ, senden onu kabul etti."*[26] buyurmuştur. Kulun, Allah

23 Âl-i İmrân, 3/92.

24 Buhârî, Zekât, 44; Zemahşerî, I, s. 1000; Kandehlevî, s. 209.

25 Buhârî, Şürût, 19; Kandehlevî, II, s. 206.

26 Zemahşerî, I, s. 1000; Kahdehlevî, II, s. 209.

adına yola çıkışının ve henüz amele dönüşmemiş niyetlerinin bile kabulüne işaret eden bu cevap, Allah'ın müminlere özel bir ikramıdır.

En iyiyi ya da en sevileni infak etme erdemini düstur edinen bir başka şahsiyet, Ebû Zer'dir. Ebû Zer, gelen misafirine ikram etmek üzere çobanından en güzel devesini getirmesini istemiş; ancak çoban, en güzel devenin ona bir gün lazım olacağı düşüncesiyle en çelimsiz deveyi alıp gelmiştir. Ebû Zer'in infak ahlakını göz ardı eden bu çobana tepkisi sert olmuştur: "Ona muhtaç olduğum gün, çukura konulacağım gündür."[27]

İnfakta esas olan, en güzeli gözden çıkarabilmektir. Zira İslam inancında Allah yolunda yapılan harcama bir kayıp olarak değil, "bizzat kişiye kalan" olarak telakki edilmiştir. Nitekim evinde kesilen bir koyunun komşulara dağıtıldıktan sonra geriye ne kadarının kaldığını soran Hz. Peygamber'e Hz. Aişe, "Hayvanın kürek kemiğinden başka bir şey kalmadı." demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber *"Demek ki, kürek kemiği dışında tümü (bize) kaldı."*[28] diyerek asıl kazancın kalan değil, Allah yolunda harcanan olduğuna işaret etmiştir.

Sahabenin infak yarışı, zaman zaman tatlı bir rekabete dönüşmüştür. Nitekim Allah Resûlü'nün ashabına sadaka vermeleri yönünde teşvikte bulunduğu bir gün Hz. Ömer, malî bakımdan iyi bir durumda olmasını fırsat bilerek "Eğer bir gün Ebû Bekir'i geçebileceksem ancak bugün geçerim." diyerek malının yarısını Hz. Peygamber'e getirmiştir. Allah Resûlü, aile efradına geride ne bıraktığını sorunca Hz. Ömer getirdiği kadar bir miktarı da onlara bıraktığını ifade etmiştir. O sırada Allah Resûlü'nün huzuruna gelen Hz. Ebû Bekir de getirdiği sadakalar vesilesiyle aynı suale muhatap olmuştur. İnfak etmek üzere malının tamamını getiren Hz. Ebû Bekir'in "Aileme Allah ve Resûlü'nü bıraktım." cevabı üzerine Hz.

27 Zemahşerî, I, s. 1000.

28 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 33.

Ömer bir daha hiçbir konuda Ebû Bekir ile yarışa girmeyeceğini söylemiştir.[29]

Zenginliği Allah'ın bir lütfu ve emaneti olarak telakki eden İslam, müminleri açgözlülükten ve servetin servet için doyumsuzca biriktirilmesinden sakındırmış, bir bölümünün toplum yararına harcanmasını tavsiye etmiştir. Allah yolunda harcamanın serveti arındırarak şahsi kazancı meşrulaştıracağı müjdesi, oldukça dikkate değerdir.[30] Zira kazanç tabiatı icabı bir mal veya hizmet verilerek elde edilir. Taraflar rıza göstersе bile her mübadele kendi içinde potansiyel bir adaletsizlik barındırır. Bu durum, insanların o mübadelede verdikleri ile aldıklarına biçtikleri değerin öznel olmasından kaynaklanır. Nitekim Osmanlı'nın "adil fiyat" kavramı ile hedeflediği de, mübadele edilen bu değeri nesnel kurallara bağlamak ve böylece olası haksızlıkların önüne geçebilmekti. İnfak, kazancın içine karışma ihtimali olan bu tür adaletsizlikleri ayıklamak için de önemli bir fırsattır.

Bu çerçevede Abdurrahman b. Avf'ın örnekliği dikkat çekicidir. Rivayete göre Hz. Aişe, Medine'de evinde bulunduğu sırada dışarıdan gelen ve şehri âdeta titreten gürültünün sebebini sorar. Gürültünün Abdurrahman b. Avf'ın Şam'dan dönen 700 deveden oluşan yiyecek yüklü kervanından geldiği söylenir. Bunun üzerine Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in Abdurrahman'ın cennete sürünerek girdiğine dair rivayet ettiği bir hadisi hatırlar. Hadisin kendisine ulaşması üzerine Abdurrahman cennete sürünerek değil, yürüyerek girmeye çalışacağını söyleyerek kervanın bütün yükünü semer ve keçeleriyle birlikte Allah yolunda infak eder.[31]

İnfak edebilmek, imanın somut tezahürlerinden biridir. Bu yüzden de İslam geleneğinde infak, bireysel ve toplumsal

29 Tirmizî, Menâkıb, 16.

30 Singer, *a.g.m.* s. 57.

31 Kettânî, s. 219-220.

dindarlığı buluşturan en somut uygulamalardan biri olmuştur. Bunun en güzel örneğini de insanlık tarihinin en hayırlı nesli olan sahabe toplumu ortaya koymuştur.

Îsâr sevgiye, sevgi toplumsal bütünlüğe, toplumsal bütünlük de güçlü topluma erdirir.

İNFAKIN İDEALLEŞTİĞİ NOKTA: ÎSÂR

Doç. Dr. Halil Altuntaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Emekli Üyesi

Hayatı yaşanılır kılabilmek uğrunda insan büyük bir çaba harcıyor. Bu çabayı, "yarar elde etme ve zararlardan sakınma" mücadelesi diye nitelemek mümkündür. Böyle bir mücadelede her yönü ile başarılı olmak, kolay ulaşılabilir bir hedef olarak görünmüyor. "Dünyada rahatlık yoktur" sözü, bu gerçeğe parmak basmaktadır. İnsan, yaratılıştan getirdiği "bencillik" eğilimini, "hayatı sürdürme güdüsü" çerçevesine alarak "zararsızlaştırmak" durumundadır. Bu yapılmadığı takdirde, hayatın bir sürtüşme ve çekişme alanına dönüşmesi engellenemez. Bencillik eğilimini dengeye getiren etken fedakârlık duygusudur. Sayısız ortak değeri paylaştığımız hemcinslerimize -karşılık beklemeden- maddi veya manevi bir şeyler sunabilmek yönelişinden söz ediyoruz. Bu yönelişin maddi alanda gerçekleşmesi ile cömertlik dediğimiz davranış biçimi ortaya çıkmaktadır. Din/İslam infakı teşvik ederek, insanları maddenin ve maddi olanın esaretinden kurtarmayı hedefler. Bunun gerçekleşmesi ile cömertlik ruhu ortaya çıkar ve daima diri kalır. Dilimizde anlamı herkesçe bilinen cömertlik kavramı İslam ahlak kaynaklarında; "cûd", "sehâ" ve "îsâr" gibi üç ayrı alt kavram ile ifade edilmiştir. Tasavvuf dünyası konuyu daha da detaylandıran başka terimler kullanır.

Cûd, elindekinin çoğunu vermek, infak etmek, verdiği kadarıyla başkaları için var olabilmektir. Sehâ, elindekinin bir kısmını verip bir kısmını da kendine ayırma; kendini mutlu kılmaya çalışırken başkalarının da mutluluğunu düşünme, hatta başkalarının mutluluğunu önceleme yönelişidir. Îsâr ise kendisi ihtiyaç içinde olduğu hâlde elindekini başkalarına vermek, onları kendine tercih etmektir. Îsârın en mükemmel örneklerini bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun ashabı vermişlerdir.

Gördükleri binbir baskı ve eza sonucu yurtları Mekke'yi terk etmek zorunda olan muhacirler, sığındıkları yer olan Medine'ye canlarından başka bir şey götürebilmiş değillerdi. Hayatı en alt düzeyde yaşayacakları imkânlardan bile mahrum bulunuyorlardı. İşte bu noktada Medineli Müslümanlar devreye girmiş ve onları âdeta hayatlarına ortak etmişlerdi. Ellerindeki imkânları onlarla paylaşmayı, hatta birçok konuda onları kendilerine tercih etmeyi zevk ve şeref bilmişlerdi. Sahabilerin gösterdiği bu yüksek ruh hâli, Kur'an ayetleri ile tarihe ve insanlığa mal edilmiştir. Kurayzaoğulları Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozdukları için Medine'den çıkarılmışlardı. Bu uygulama sürecinde savaşmaksızın elde edilmiş olan mallar (fey') Müslümanlara dağıtılmayıp, yoksullar için harcanmak ve gerekli yerlerde kullanılmak üzere hazineye kalmıştı. Kur'an bu konuda şu tespitleri yapıyor:

"*Bu mallar özellikle, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah'ın dinine ve Peygamberi'ne yardım ederken, yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar, doğru kimselerin ta kendileridir. Muhacirlerden önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*"[1]

1 Haşr, 59/8-9.

Yukarıda zikrettiğimiz Haşr suresinin 9. ayeti, ensarın muhaciri sevdiğini vurguluyor ve bu sevginin eylem ile maddi ve manevi sayısız fedakârlık ile ortaya konduğunu haber veriyor. Ama sevgi karşılık bulmazsa, tek kanatlı kuş misali yuvaya/kalbe ulaşamaz, ulaşsa bile yuvadan düşen yavru gibi helake gider. O sebeple, ensarın sergilediği bu harika sevgi ve îsâr tablosu karşılıksız kalmamalıydı, layık olduğu "iltifatı" görmeliydi. Nitekim öyle oldu ve Allah'ın Resûlü ensarı sevmeyi müminin nitelikleri arasına yerleştirdi: "*Müminin alameti ensarı sevmektir.*"[2]

İslam ahlakının temel ilkeleri arasında yer alan îsâr; maddeye, taşıdığı değer kadar değer veren dengeli bir anlayışın ürünüdür ve temelde başkalarını Allah için sevmenin eylemle ifadesidir. Îsâr, toplumun menfaat ve çıkarlarını şahsî çıkarlarından önce düşünme; bütün şahsîlikleri devre dışı bırakıp, kişisel zevk ve arzular yerine başkalarının yararını gözetme tutumudur. Îsârın zıt yöndeki uç noktası aşırı kişisel çıkar duygusunun beslediği cimriliktir. Kur'an'ın, "şuhh"[3] terimi ile ifade ettiği ve cimriliğin uç noktası olan hâl, İslam'ın sunduğu "mutedil" insan modeline yabancıdır. Cimriliği, geçmiş toplumların helak sebebi olarak gösteren Hz. Peygamber (s.a.s.)[4] bir başka hadiste şöyle buyurmuştur: "*Şu iki nitelik müminde bulunmaz: Cimrilik ve kötü ahlak.*"[5] Hz. Peygamber'in (s.a.s.) benzetmesi ile İslam toplumu, birbirine destek veren tuğlalardan oluşmuş bir duvar gibidir. Bu toplumda komşusu aç iken tok yatmak dışlanma sebebidir.[6]

Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, "Açım Ya Resûlallah" diye çaresizliğini bildirmiş, Resûlullah da evine haber göndererek, bu zata bir şeyler vermelerini söylemişti. Evinde verecek

2 Müslim, Îmân, 128.

3 Nisâ, 4/128.

4 Müslim, Birr, 56.)

5 Tirmizî, Birr, 41.

6 Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1994, X, 5; hadis no. 19668.

bir şey olmadığı haberi gelince, Medineli bir Müslüman, o zatı misafir etmeyi kabul etti. Eve gittiklerinde hanımı, "Çocukların yiyeceğinden başka sunabileceğimiz bir şey yok." diye eşine fısıldadı.

Bir yanda aç kalacak ciğerpareleri, diğer yanda Allah Resûlü'nün emaneti bir misafir. Biz olsak ne yaparız?

Medineli Müslüman hiç tereddüt etmeden verdiği kararı eşine bildirdi:

"Çocuklar yemek istedikleri zaman onları avutup uyut. Lambayı söndürelim, yiyeceği misafire verelim, biz de yiyor gibi yapıp aç uyuruz." Dedikleri gibi yaptılar. Resûlullah bunu haber alınca, *"Bu gece misafirinize yaptıklarınızdan Allah Teâlâ razı oldu."*[7] buyurdu. Bu örneklerden hareketle şu tespiti yapabiliriz: "İslam toplumu" kavramının temelinde, zekâttan başlayıp îsâra kadar uzanan infak anlayışı yer alır.

Günümüz dünya dinlerinin pek çoğunda ve altın kural diye tanımlanan bir prensip var: Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma. İncil'de; "İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın."[8] şeklinde yer alan bu kural, İslam'da; "*Bir kimse kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek manada iman etmiş sayılmaz.*"[9] formülü ile ifadeye konmuştur. Ancak "ahlakın güzelliklerini" tamamlamak için[10] gelmiş ve mükemmellik noktasına ulaşmış[11] olan İslam bir adım daha atarak "îsâr" prensibini getirmiştir.

Îsârın temel anlamındaki "verme" eylemi her ne kadar ilk anda maddi bir alanı çağrıştırıyorsa da kavram bundan daha geniş bir anlam alanına sahiptir. Îsârın maddi yönü mal veya

---

7 Buhârî, Tefsîr, (Haşr) 6.

8 Luka, 6/31, 6/32-38; Matta, 5/43-48.

9 Buhârî, Îmân, 7.

10 İbn Hanbel, II, 381.

11 Mâide, 5/3.

para verme, maddi ihtiyaçları karşılamak şeklinde olabileceği gibi, emek sunma, bedenle yardım etme şeklinde de gerçekleşebilir. Şartlar oluşunca bir kimsenin sahip olduğu bütün malını ve mülkünü Allah yolunda harcaması bununla da yetinmeyip bedenen de mücadeleye katılmak maddi yönü ile en kapsamlı îsâr eylemidir. Tebük Savaşı için yardım toplayan Hz. Peygamber'e (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir bütün servetini vermiş, "*Ailene ne bıraktın?*" sorusuna ise; "Allah ve Resûlü'nü" diye cevap vermişti.[12]

Toplumda îsâr ruhunun hâkim olması, karşılıklı güveni ve hırs kökenli saldırgan eğilimleri sınırlayacağı için benlik kavgaları son bulacaktır. Îsâr sevgiye, sevgi toplumsal bütünlüğe, toplumsal bütünlük de güçlü topluma erdirir. Şu küçük îsâr örneklerine bakalım: Otobüste yolculuk yaptığınızda, yerini size veren bir kişiye karşı taşıyacağınız duyguları kendi içinizde tahlil etmeyi deneyiniz. Hele size yer veren kimsenin sizden daha yaşlı, daha rahatsız olduğunu düşünün. Nasıl bir insanî kaynaşma ortaya çıkar, sessiz ve derinlerde. Bir ihtiyacımızı gidermek için ayırdığımız parayı borç olarak isteyen komşumuza verebilmenin yaşatacağı hazzı düşünelim. Ne var bunlarda bu kadar büyütecek, diyemeyiz. Çünkü sergilenen bu sade davranışların arka planında yatan bir gerçek var: Artık "ben" değil, "o" diyebiliyoruz. Bu, insan ruhunun yaşayabileceği en büyük gelişme değil de nedir?

İnfakın idealleştiği noktadır îsâr. Peki, bu noktaya kadar uzanan "verme ruhu", "alanlar"da tembellik ve atalete sebep olmaz mı?

Comte'un ahlak felsefesinde "alturizm" diye bir kavram vardır. Ona göre ahlakî eylemin amacı, başkalarına iyilik etmek ve yararlı olmaktır. Fakat bu kavram, maddeci ve pozitivist bir temele dayanır. Bu görüşe göre insan, kendisi için yaşama hakkına sahip değildir. Varlığını meşrulaştıran tek etken,

12 Ebû Dâvûd, Zekât, 40.

başkalarına hizmet etmektir. İslam'daki îsâr kavramının temelinde ise, dinî-uhrevi bir hedef yer alır. Bu hedef temel hareketini şu ayetten alır: "*Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça, iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.*"[13] Comte, topluma kendini feda etmeyi ahlakî bir görev sayıyor. Hâlbuki İslam, îsârı infakın ideal noktası olarak ortaya koymakta ve nihai hedef olarak göstermektedir. İnfaktan îsâra ulaştıran süreç, aslında mutlak olarak başkalarına, topluma adanmış bir hayatın değil, kişinin kendini "eğitmesi" sürecidir. Bu süreci iyi bir kul olma süreci olarak da niteleyebiliriz. Alturizm ve aşırı bireyciliğin bulunduğu ortamlarda, zıt uçlarda bulunan iki aşırılığın yaşandığını vurgulamak gerekiyor.

Alturizme yöneltilen; "Tembelliğe ve asalaklığa sebep oluyor. Üstelik kendini topluma feda edenler, üstü kapalı bir şekilde toplumu minnet altında bırakarak, bir tür duygu sömürüsü yapmış oluyorlar." şeklindeki eleştiriler, îsâr için asla geçerli değildir. Çünkü İslam bir yandan îsârı öne çıkarırken, diğer yandan bu tür sakıncaları ortadan kaldıracak tedbirleri de almıştır. Dilenmeyi fakirlik sebebi sayması[14]; el emeğinden daha hayırlı bir yemeğin bulunmadığı tespitini yapması,[15] İslam'ın konuyu nasıl dengeli temeller üzerine oturttuğunun göstergesidir. Kaldı ki îsâr ruhu, tek taraflı olarak beklenen bir yöneliş değildir. Toplumun bütün kesimlerinin ortalama bir îsâr duygusuna sahip olduğunu düşünelim, bu sakıncaların hangisinden söz edebiliriz o zaman?

13 Âl-i İmrân, 3/92.

14 Tirmizî, Zühd, 17.

15 Buhârî, Büyû', 15.

İnsan başkalarının varlığı sayesinde erdemleri yaşayabileceği, kendini gerçekleştirebileceği bir ortama kavuşur. O nedenle başkasının varlığı ve başkasının hâlleri bireyin psikososyal ve manevi gelişimi için önemlidir. Bu nedenle yardım etmek ve yardım almak kaçınılmaz bir süreçtir.

YARDIMSEVERLİK VE İNFAK ERDEMLERİNİN PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK YANSIMALARI

Prof. Dr. Ali Ayten
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kendini düşünme ve kendi için yaşamanın yani bencilliğin giderek arttığı günümüz toplumlarında öteki için bir şeyler yapma ve dayanışma içerisinde olma daha önem ve aciliyet kazanmaktadır. Endüstriyel kapitalizmin bireyleri ve toplumları dönüştürücü çarkları zengin birey ve toplumu daha zengin, fakir birey ve toplumu daha fakir yaparken paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma gibi öteki yanlısı değerlerin önemi daha fazla fark edilmektedir. İnsanların daha bireysel yaşadığı, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin zayıfladığı, ev dışındaki mekânın geçmişe göre daha güvensiz olarak algılandığı, yalnızlığın kaçınılmaz bir son olarak görüldüğü şehir yaşamında; empati kurabilmeye, şefkat ve merhamet duygularıyla ötekine yaklaşabilmeye, kendine ait olandan verebilmeye (infak), başkalarının dertleriyle dertlenebilmeye, muhtaçlara karşılıksız ve koşulsuz yardım etmeye daha çok ihtiyaç hissedilmektedir.

Maddi anlamda kalkınmanın olduğu görece müreffeh toplumlarda evi, arabası, yazlığı, kendisine yetecek kadar parası olan bireylerin mutluluk ve huzurlarının artmaması sosyal bilimcileri hep düşündürmüştür. Sahip olma duygusunu en üst seviyede tatmin eden bireyler daha büyük porsiyonlarda yemek yese, daha büyük evlerde daha güzel imkânlarda yaşasalar da istedikleri düzeyde mutluluğa ve iyi oluşa kendi başlarına sahip

olamamaktadır. Geçmiş yarım asırla karşılaştırıldığında dünya genel itibariyle daha zengin yer olsa da bireyler için daha mutluluk verici bir mekân olmamıştır. Bu durum özellikle gelişmiş ülkeler için söz konusudur.[1] Çünkü sahip oldukları artan bireyin özgürlüğü de bir anlamda sınırlandırılmıştır. Oysa mutluluk, iyi oluş ve huzur özgür olmakla daha çok ilişkilidir. Sahip oldukları tarafından sahip olunmak, modern insanı bir yönüyle iyi oluşunu düşürecek şekilde etkilemiştir. Bu durumda sahip olduklarından vererek özgürleşmek, varoluşsal sorunların ve mutluluğun yegâne yolu gibi gözükmektedir.

İnsanoğlu sahip olma hırsının verdiği motivasyonla sadece toplumsal ilişkileri yıkmakla kalmamış, içinde yaşadığı ve emanet olarak aldığı doğal çevreyi de daha fazla kazanma uğruna kirletmeye başlamıştır. Bugün artık dünyada çevresel felaketler geçmişe kıyasla daha bariz bir şekilde görülmektedir. Kendini düşünmenin, maddi kazancın ve sahip olma hırsının insanoğlunu getirdiği sonuç daha fazla yalnızlık ve daha az iyi oluş ve daha az mutluluktur. Bütün bu problemleri dikkate alan bazı sosyal bilimciler özellikle Amerika ve Avrupa toplumlarını gözlemleyerek maddi refahın artmasına rağmen insanların daha mutlu olmamasının sebeplerini ötekine gösterilen ilgisizlik olarak dile getirmişlerdir. Her şey benim olsun diyebilen ve öteki adına en küçük bir fedakârlığı lüzumsuz gören bencil insan bu bakış açısına göre yeterince mutlu olamaz. Örneğin Amerikan toplumunu anlatan Marin Seligman[2] 1970'lerde kalkınan, refah seviyesi artan, evini arabasını büyüten, yemeğini yediği porsiyonu artıran toplumun giderek obezleştiğini ve çözüm olarak da parklarda, yollarda koşmayı ve yürümeyi çare olarak benimsediğini anlatır. Ona göre 2000'li yıllardan sonra aynı toplum ötekine ilgiyi içeren değerlerin yoksunluğunu çekmeye,

1 Ali Ayten, *Erdeme Dönüş: Psikoloji ve Mutluluk Yolu,* İz Yayıncılık, İstanbul 2014, 166-68.

2 Martin Seligman, *Öğrenilmiş İyimserlik* (Çev. S. Akbaş), HYB Yayıncılık, Ankara 2011, 296.

mutsuzluğunu ve hayatın anlamsızlığını bu değerlerin yoksunluğu üzerinden okumaya başlamıştır. Ona göre bireylerin daha mutlu ve huzurlu olmasının ve toplumsal kurtuluşun yolu tıpkı 70'lerde olduğu gibi harekete geçmek ve koşmaktır. Ancak bu defa harekete geçirilmesi gereken sadece bedenler değildir. Kalplerin de ötekini düşünme adına harekete geçmesinin zamanı gelmiştir. Ona göre toplumun kurtuluşunun anahtarı "ahlakî bir koşu" yapmaktır. Bu tür bir gözlem ve değerlendirme günümüzde özellikle kentleşmenin ileri düzeyde olduğu sanayileşmiş pek çok toplum için söz konusudur. Bu tür toplumlarda ekonomik kalkınma ve sosyal refah gelişmiş olsa da insanların bir toplum olarak daha uyumlu olmasını sağlayacak yardımlaşma, cömertlik ve infak gibi erdemlerin yaygınlaştırılması aynı hızla artmamıştır. Bu nedenle hem bireysel hem de toplumsal anlamda ahlakî ilkelere duyulan acil ihtiyaçtan söz edilebilir.

Pek çok sosyal bilimci günümüzde ötekine ilgisizlik, merhametsizlik ve empati eksikliğinin çaresi olarak erdeme dönüşü işaret etmiştir. Bugünkü modern toplumda ulaşılan maddi refaha karşılık istenilen anlam ve mutluluğa ulaşılamaması, insanları maddiyatın ötesinde hayata anlam ve gaye kazandıran ve böylelikle bireyi daha kalıcı bir mutluluğa ulaştıran erdemlere yöneltmiştir. Bu erdemlerin başında yardımseverlik, cömertlik, eli açıklık, diğerkâmlık, bağışlama, verme, paylaşma ve dayanışma gibi değerler yer almaktadır. Bu değerler binlerce yıldır dinlerin ve felsefi geleneklerin müntesiplerine tavsiye ettiği ve insanlığın kurtuluşu olarak gösterdiği ilkelerdir. Her ne kadar zor olsa da bu değerlerin yerine getirilmesi ve yaygınlaştırılması, hem bireysel huzur ve mutluluk hem de toplumsal uyum ve huzur açısından vazgeçilmezdir. Kur'an-ı Kerim'de insanın ötekini anlaması, ona ilgi göstermesi ve onun derdiyle dertlenmesini içeren bu erdemlerin zorluğu 'sarp yokuşu tırmanmak' olarak ifade edilmiştir (Beled, 90/11-12). Tıpkı yokuşu tırmanmanın zorluğu gibi zaman, enerji, mal, mülk gibi kendine ait olandan fedakârlık yapmak kolay değildir. Karşılıksız

ve koşulsuz vermek ve yardım etmek tam da bu nedenle erdemdir. İnsanlara merhameti ve anlayışı tavsiye etmek ve bunları yaygınlaştırmak, akrabayı, fukarayı, yetimleri, kimsesizleri gözetmek, çaresizin derdine ortak olmak hem hadisler hem de ayetlerce öğütlenmiştir. Modern bilimsel disiplinler de günümüzde bireysel ve toplumsal sorunların çözümü açısından affetme, alçak gönüllülük, şükür ve yardımseverlik gibi erdemleri çıkış yolu olarak tavsiye etmektedir. Sosyal bilimciler tarafından artık "Huzur ve mutluluk için paranızın birazını ayırıp başkaları için bir şeyler yapın, vaktinizin bir kısmını hasta ve yaşlılar yurdu ziyaretine ayırın, başkaları için fedakârlıkta bulunun." önerileri giderek daha fazla dile getirilmektedir. Hatta bazı ruhsal problemler için hayır yapmak, başkalarına yardım etmek bir tür terapi tarzı olarak tavsiye edilmektedir. Kimi ruh sağlığı uzmanlarına göre depresyon ve kaygı gibi problemlerle başa çıkma sürecinde yardımseverliğin, başkalarının dertleriyle dertlenmenin bu sürece katkıda bulunan bir tarafı vardır.[3]

İnsanoğlu fizikî, sosyal, psikolojik yönlerinin yanında manevi tarafı da olan bir varlıktır. Tıpkı fiziksel ve psikolojik olarak sağlığına özen göstermek ve onu korumak durumunda olduğu gibi manevi olarak da kendini geliştirmek ve manevi iyi oluşu için gayret göstermek durumundadır. Her şeye sahip olma ve her şeyi tüketme arzusunun körüklendiği bir zamanda bireylerin maddiyatçılığın getireceği manevi ıstıraplardan korunması da oldukça önem arz eder. Bu nedenle sahip olduğu mal varlığından fedakârlık yaparak muhtaçlara verebilmek, insanlara ikramda bulunabilmek, zamanını ve enerjisini ayırarak başkalarının problemlerinin çözümüne ve ihtiyaçlarının giderilmesine katkıda bulunabilmek manevi iyi oluş ve manevi olgunlaşma açısından vazgeçilmezdir. Bireyin manevi iyi oluşuna ve manevi gelişimine yönelik bu tür katkılar, onun daha iyi sosyal ilişkiler kurmasına ve kendini psikolojik olarak daha iyi

3 Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006, 372-74.

hissetmesine katkıda bulunacaktır. Bütüncül bir sağlık ve uyum anlayışı gereği manevi yönü güçlenen birey hem psikolojik ve sosyal yönden hem de dolaylı olarak fiziksel yönden güçlenmiş olacaktır. Bu tür bireylerin oluşturduğu toplumlar da sosyal destek mekanizmaları daha verimli çalışan sağlıklı toplumlara dönüşecektir. Nemelazımcılığın ve bencilliğin hüküm sürdüğü toplumlarda bireyler kendilerini daha fazla yalnız hisseder. Biz bilinci ve kolektif bütünlük duygusu yeteri kadar gelişemez. Oysa yardımlaşmanın geliştiği toplumlarda yardım eden de yardım alan da kazançlıdır. Karşılıklılık ilkesi gereği yardım etmek yardım bulmayı, yardım görmek de yardım etmeyi kolaylaştırır. Yardım eden insanların varlığı yardım kurumlarının oluşmasını sağlar. Bu tür güvenilir hayır kurumlarının varlığı, toplumsal sorunların giderilmesi noktasında katkıda bulunur ve her yönüyle toplumu dönüştürür. Bu tür kurumların varlığı bireylerdeki yardımsızlık, çaresizlik ve kimsesizlik duygularının oluşturacağı engellenme ve öfke duygularını azaltabilir. Manevi memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluk duygularının ortaya çıkışına engel olabilir. Bu olumsuz duygular toplumsal huzurun bozulmasına ve bireylerin adaletsiz dünya algısına kapılarak kendi davranışlarını meşrulaştırmalarına sebep olabilmektedir. Yardımlaşan ve ötekinin derdiyle dertlenen toplumlarda bu tür olumsuz duygular ve düşünceler asgari düzeye inebilir. Hatta yardım etme erdemi dolaylı yollardan toplumdaki suç işleme oranlarını bile azaltabilir.

Erdemlerin birbirini tamamlayıcı bir niteliği vardır. Bu özellikleri gereği alçakgönüllülük affetmeyi, şükür yardımseverliği destekleyebilir. Bu bağlamda yardımseverlik erdemi de başkasına ilgi ve ötekini düşünme niteliği taşıdığı için affetme, dürüstlük, adalet ve şükür gibi erdemlerle yakından ilişkilidir. Her insanın ihtiyaç sahibi olabileceğini ve ötekine muhtaç kalabileceğini bilmeyi içeren alçak gönüllülük ve kendi sahip olduğu durumda başta Yaratıcı'nın ve diğer insanların katkısını görüp takdir edebilmeyi içeren şükür erdemi yardımseverliği

destekler. Psikoloji alanında yapılan pek çok araştırmada hem şükür sahibi bireylerin hem de alçak gönüllülük düzeyi yüksek olanların yardım etme eğilimlerinin fazla olduğu tespit edilmiştir.[4]

İnsanoğlu ötekinin varlığıyla kendi varlığını inşa eden sosyal bir varlıktır. Öteki olmaksızın varlığını tastamam anlamlandıramaz. Yaşadıklarına layıkıyla değer yükleyemez. Öteki olmaksızın kendine yabancılaşır, sosyal ve psikolojik açıdan kendi varlığını uyumlu bir şekilde devam ettiremez. İnsan başkalarının varlığı sayesinde erdemleri yaşayabileceği, kendini gerçekleştirebileceği bir ortama kavuşur. O nedenle başkasının varlığı ve başkasının hâlleri bireyin psikososyal ve manevi gelişimi için önemlidir. Bu nedenle yardım etmek ve yardım almak kaçınılmaz bir süreçtir. Muhtaç bir durumda yardım almak kişinin kimsesizlik duygusu yaşamasına engel olur. İzzeti nefse, kendine saygıya zarar vermeyen bir yardımlaşma olayı bir taraftan yardım edeni iyi bir eylemde bulunma hissiyle psikolojik olarak desteklerken diğer taraftan yardım alanı da çaresizlik ve yalnızlık duygularından koruyarak psikolojik açıdan güçlendirir. Tüm bu nedenlerle insanlığın başlangıcından beri dinler ve felsefi sistemler yardımlaşmayı ve bir üst mertebesi olarak değerlendirilen diğerkâm yardımlaşmayı erdem olarak tavsiye eder. İslam da özellikle "sadaka" ve "infak" kavramlarıyla bireyin başkalarına karşı yapabileceği her türlü yardımı teşvik eder. Bu bazen gülümseme gibi külfetsiz bir yardım olabileceği gibi bazen malından, zamanından ve enerjisinden fedakârlık yaparak insanların ihtiyaçlarını giderme şeklinde daha külfetli bir yardım olabilir. Ancak her hâlükârda yapılan en küçük bir infak erdeminin bireysel ve toplumsal zeminde olumlu bir yansıması, dönüştürücü bir rolü olur.

Ötekini düşünmenin ve başkalarına yardım etmenin bireyi ve toplumu dönüştürücü fonksiyonunun bütünüyle yerine

4 Ali Ayten, *Erdeme Dönüş,* s. 164-166.

gelebilmesi için yardım etme eyleminin yardım eden ile yardım alan arasında ast-üst ilişkisi içermeyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Yardım alan kişinin kendine saygısını düşürecek, kendini zayıf ve tembel hissetmesine sebep olacak şekilde ve böyle bir ortamda yapılan yardım etme davranışı, hem yardım eden hem de yardım alan açısından bu erdemin ruhuna uygun olan dönüştürücü ve olgunlaştırıcı özellikleri ortadan kaldırır. Bu nedenle pek çok dinî ve felsefî gelenek yardım etmenin en yüksek derecesinin karşılıksız, koşulsuz ve gizlice yapılan yardım olduğunu vurgular.[5] Bireysel ve toplumsal dönüşümü sağlayacak olan, diğerkâm motivasyonla usulüne uygun olarak yardım ve infak davranışlarıdır.

5 Ali Ayten, *Empati ve Din,* İz Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 2013, s. 70-72.

Ramazan ayı ulvi bir ruha sahiptir. Bu ruh, insana, tevazu, paylaşım, cömertlik, îsâr, ihsan, teslimiyet, sabır, şükür gibi pek güzel hasletleri öğretir.

RAMAZAN'IN RUHU İNFAKLA YÜKSELİR

Halime Yıldız
İstanbul Müftülüğü İl Müftü Yardımcısı

Sekülerizm Hastalığına Karşı İnfak

21. yüzyıl, seküler anlayışımıza bağlı olarak madde ile ilişkimizin emanetten sahiplenme algısına dönüştüğü, kapitalist yaşantımızın tüm değerleri parçalayıp yıktığı, egoist anlayışımızın çevremizle olan bağları koparttığı, hazzın zirve yaptığı ve neticede her şeyde olduğu gibi ruhlarımızın da maddeye/bedenlere hapsolduğu bir yüzyıl oldu. Madde ile irtibatını araçtan amaca çeviren insan *"kan dökücü ve ifsat edici"*[1] hüviyete büründü. Üstelik bu ifsat tarihte bir benzerinin olmadığı kadar kötü. İnsanoğlu, her ne kadar teknolojik olarak sürekli bir yükseliş gösterse de, yeryüzü hayatının bidayetinden şu ana kadar, hem yaratanıyla hem de yaratılanlarla diyalogunu ve kemale doğru yükselişini kesintisiz bir şekilde gerçekleştiremedi. Bu alanda insan ve toplulukların inişli çıkışlı tarihleri oldu. Böyle bir göstergenin başat sebebi insanın, maddi/formel ya da mana/ruh taraflarına yönelişi ile ilgilidir. İtidalli bir yaklaşımdan uzaklaşıp uç noktalara doğru seyreden her bir düşünce, tavır, ekol ya da izm mutlak surette çürüme, bozulma ve helak/yok oluşla neticelendi.

Her şeyi maddeye indirgeyen bu hâkim ruhun gayrimüslim topluluklar üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğu ortadadır. Müslüman topluluklar üzerinde bu denli bir etkisi olmasa da yoğun

1 Bakara, 2/30.

bombardıman altında ruhunu zedelediği bir hakikattir. Gerek Müslüman gerekse diğer topluluklar için bu menfi değişimi bertaraf edecek, onlara tekrar hakikati gösterecek ve ona ulaştıracak yegâne dayanağın da İslam olduğu bir gerçektir. Zira İslamî öğretinin hedefi, varlıklar kategorisinde en şerefli yere sahip olan insanı gerek bedenî/nefsî gerekse ruhî bakımdan eğitmek ve hak ettiği dünya-ahiret saadetine erdirmektir. Bu amaç doğrultusunda Allah, bir yandan yeryüzü ve sema ayetlerini insanın akıl ve idrakine sunmuş diğer yandan ona vahyi inzal etmiş, vahyin uygulayıcısı ve açıklayıcısı olarak da peygamberler seçip göndermiştir. İlahî kelam inanç, amel ve ahlak boyutuyla insana hitap etmiştir. Temel husus inanç olsa da, amel ve ahlak, bir tarafta kişinin inancının sabitesi ve ziyadesini sağlarken diğer tarafta da sosyal dünyasını sağlam zemine oturtur.

Her bir ibadetin gayesi, bireyin hem iç dünyasını hem de dış dünyasını müspet anlamda geliştirme ve değiştirmeye yöneliktir. Başta oruç olmak üzere içerisinde pek çok ibadeti barındıran Ramazan ayı da sunduğu ruhla, ifsat olmuş fıtratları, kutsanmış bedenleri, yalpalayan akılları, duyarsız kalpleri, ötekini görmeyen gözleri ve ötekine uzanmayan elleri ıslah etmeye gelir.

İnsanlara doğru yolu gösterici Kur'an'ın indirildiği ay olması hasebiyle şereflenen Ramazan ayı, insana da bu şerefi kazandırmak ister. Belki on bir ay boyunca çeşitli mazeretlerle kapağını dahi açmayan insanı Kur'an ile buluşturur.

Kur'an'ın indiriliş amacı, insanın hidayetini sağlamak olduğundan buna vesile olacak ibadetlerle de bu ayda insanı buluşturur: *"Öyle ise, sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun."*[2]

Ramazan'ın ruhu dar bir bakış açısıyla değerlendirebilir bu doğrultuda. Mesela, yirmi dokuz ya da otuz gün boyunca nefsimizin muhafızı olabilir, Müslümanlığı yalnızca dikey boyutta

2 Bakara, 2/185.

yaşayabilir, gözlerimizi aşağıya indirmeyebiliriz. Her akşam teravihe gidebilir, büyük bir manevi haz yaşayabilir yahut evimizde ya da çeşitli mekânlarda mukabelelere katılabilir, hatim yapabiliriz. Yine modern dönemin bir lütfu olarak hiç yerimizden kalkmadan medyadan dinî içerikli vaaz ve konuşmalar dinleyip duygulanabilir, inancımızı daha da kuvvetlendirebiliriz. Oysa dikey olarak sağlamlaştırmaya gayret gösterdiğimiz bu bağ "Müslüman", "mümin" ve "müttaki" tanımında kısmi bir yer tutar. Zira Yüce Allah, mümini tanımlarken zekât, sadaka ve infaka da vurgu yapar: "*Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler, onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler, onlar ki zekâtlarını verirler…*"[3] Buna göre namaz, oruç gibi ibadetlerin yanı sıra infak etme-verme hassasiyetine sahip olması da Müslüman şahsiyet ve kimliğinin olmazsa olmaz değerlerinden biridir.

İnfakın Anlam Genişliği Üzerine

İlahî kelam, "*(Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar.*"[4] ayetiyle infak kavramının kapsamının ne kadar geniş olduğunu izah ederken, bunun somut örnekliği de Hz. Peygamber'in şu hadisinde yer alır:

"*İnsanlarla iyi geçinmen sadakadır. Mümin kardeşinle karşılaştığında tebessüm etmen sadakadır. Senin kabında bulunandan kardeşinin kabına boşaltman da sadakadır.*"[5]

Bu ve benzeri ayet ve hadislerden hareketle infak en geniş manasıyla "dinî-ahlaki bir terim olarak genellikle Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması"[6] şeklinde tanımlanabilir. Böyle geniş bir yelpazeden bakıldığında infak, bazen zamanı

3 Mü'minûn, 23/2-4.

4 Bakara, 2/3.

5 Müslim, Birr, 144.

6 Çağrıcı, Mustafa, "İnfak", *DİA*, c. 2, s. 289.

bazen malı bazen tebessüm etmeyi bazen de sevgi ve şefkati içine alan bir verme eylemi olarak karşımıza çıkar.

İnfak, İslam dininde çok önemli bir yere sahiptir. İnfak sayesinde kişi kibir, gurur, cimrilik ve bencillik gibi dinimizce yerilen kötü hasletlerden kurtulur. Yine infak sayesinde toplumda fakir-zengin ayrımı yerine saygı ve sevgi; kin ve nefret yerine kardeşlik hâkim olur... Bu ibadetin hem bireysel hem de toplumsal önemine dikkat çeken Elmalılı Hamdi Yazır, meşhur *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde şöyle izahta bulunur: "Müminleri izzet ve onur sahibi yapan, Allah yolunda harcamada bulunmalarıdır. Fakirlere, ihtiyaç sahiplerine yemek yedirmek suretiyle Allah katında onların dereceleri yükselir... İnsan ne kadar namaz kılarsa kılsın, Allah için infak etmedikçe efendilik derecesine yükselemez. İnsanın izzet ve onur sahibi olması yemekle değil, yedirmekle mümkündür. Kendileri tıka basa yiyip de Allah için yedirmekten kaçınan, yanı başındaki komşusunun, toplumdaki yoksulların ihtiyacını düşünmeyen tamahkârların insanlıkla bir ilişkisi kalmaz. Gerçek zarara uğrayanlar da bunlardır. Böyleleri yüzünden de toplumda fitne ve fesat çıkar. Yeryüzünde insan topluluklarını birbirine kırdıran kavgaların kökeninde de başkaları için infakta bulunmama problemi yatar. Düşük toplulukların mücadelesi hep yemek davası üzerinde dönüp dolaşır… Yüksek toplulukların mücadeleleri ise, muhtaç olanların ihtiyaçlarını gidermek ve Allah'a kulluk ederek yücelme yarışında olur."[7]

Böyle ulvi bir ibadetin Ramazan ayında yer bulmaması düşünülemez. Ramazan, nefsin tezkiye edilmesi, irade terbiyesi, ruhun yücelmesi, nimeti vereni hatırlatma, nimetin değerini bildirme, Yaratan ile yaratılana bakış açısını ve yönelişini doğru istikamete çevirme, dua ve tövbelerin kabulü gibi daha pek çok güzellikleri içinde barındırır. Böylece Ramazan ayı insanı, idrak, amel, ahlak ve sosyalleşme bakımından geliştirmek, değiştirmek gibi bütüncül bir yaklaşımla gelir. Şu hâlde Ramazan yalnızca

7 Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VI, s. 514.

oruç ayı değildir. Onu sadece oruçla sınırlamak eksik bir anlayış olur. Maddeyle kaskatı kesilen kalpleri yumuşatan oruç ile başlayan süreç infak ile taçlanır. Nefsi, cimrilik, mal biriktirme, sahip olma duygusu gibi manevi marazlardan arındırıp, nimeti verenin asıl sahibini bilip, asıl Mâlikü'l-Mülk'ün *"Onların mallarında isteyebilen ve isteyemeyen muhtaçlar için belirli bir hak vardır."*[8] emriyle ihtiyaç sahiplerini de hatırlatıp malî yardımlaşma ve dayanışma boyutuna taşır. Ramazan ruhu, hem candan hem maldan infakı gerekli kılar. Özellikle seküler anlayışın tüm dünyayı çepeçevre kuşattığı günümüzde her değerli şey anlam kaybediyorken Ramazanın ruhunu canlı tutan infakla, kazanma hırsı, sahip olma güdüsü, mal edinme ve biriktirme arzusu gem altına alınır. Cömertlik, ihsan, îsâr gibi yüce hasletler harekete geçirilir.

Bütün bu açıklamalar ışığı altında baktığımızda, görürüz ki, Ramazan ayı, Kur'an, oruç, namaz ayı olduğu kadar zekât, sadaka ve infak ayıdır. Ramazan'ın infak ruhu o kadar kuşatıcıdır ki dinimizde oruç tutmaya ömür boyu gücü yetmeyen varlıklı kimselerden fidye vermeleri, fakir ve muhtaçları gözetmeleri istenir.

İnfakta Ramazan Duyarlılığı

Ramazan ayı, içinde barındırdığı birtakım hasletleri ve uygulamaları idrak eden Müslüman'ı infakta daha duyarlı kılar. Her şeyden evvel Ramazan ayı merhamet ayı olarak kalpleri hassaslaştırır. Bu duygu yoğunluğunda kişi, çevresine ve olaylara karşı daha merhametli olur. Bu merhameti onun daha fazla infak etmesine vesile olur. Açlıkla imtihanı aç olanı, nimet ile imtihanı da nimeti olmayanı hatırlatıp bu doğrultuda adım atmasına sebep olur.

Müminlerin bu ayda daha cömert olmasının ardında yatan bir diğer saik de Hz. Peygamber'in bu ayda infak etmede her zamankinden daha cömert davranmasıdır. Resûlullah'ın (s.a.s.) Ramazan ayında esen rüzgârdan daha cömert olduğu ve elinde avucunda ne varsa infak ettiği rivayet edilmiştir.

---

8 Zâriyât, 51/19.

İbn Abbas'tan (r.a.) gelen bir rivayet şöyledir: *"Resûlullah (s.a.s) insanların en cömerti idi. Onun bu cömertliği Ramazan ayı girip de kendisiyle Cebrail (a.s.) karşılaştığı zaman daha da artardı. Cebrail (a.s.), Ramazan ayı çıkıncaya kadar her gece Resûlullah (s.a.s.) ile buluşurdu. Resûlullah (s.a.s.) ona Kur'an'ı arz eder (okurdu.) Peygamberimiz (s.a.s.), bu buluşmalardan sonra insanlara rahmet getiren rüzgârdan daha cömert, daha faydalı olurdu."*[9]

Yine bir diğer hadiste Enes b. Mâlik'in (r.a.) rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Hangi sadaka daha faziletlidir?" diye sorulduğunda o, "*Ramazan ayında verilen sadaka.*"[10] buyurmuştur.

Yine oruç ve namaz yanında Ramazan'ın bereketinden daha çok istifade etmek, daha çok sevap elde etmek ve zekât vermede bir kamerî sene geçme şartı sebebiyle kolaylık sağladığı için farz olan zekât başta olmak üzere sadaka ve maddi manevi yardımlar Ramazan ayında daha ziyadeleşir. İnsanlar genelde bu ayda daha fazla hayır ve hasenat işler, ihtiyaç sahiplerini daha çok görür gözetir.

Ramazan ayı aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından bağışlanma, af ve mağfiret ayı olarak tanımlanır. Basiret ve feraset sahibi bir mümin de bu ayda zekât, sadaka ve Allah rızası için verdiklerini bağışlanma vesilesi kılar.

Ramazan ayında bayram namazı vaktine kadar, fakirlere verilmesi gereken bir sadaka türü olan "fıtır" sadakası da infakta itici bir güç olarak görülebilir. Ramazan ayı ibadetleri arasında doğrudan yer alan, vacip hükmünde ve miktarı az olan bu infak, fakirlerin ve yoksulların hatırlanmasına ve durumlarının görülmesine bir temel teşkil eder. Miktarının azlığından ziyade oluşturacağı etki muhtemeldir ki Ramazan sonrasında da görülecektir.

Ramazan ayının ilk çağrışımı şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Bilhassa Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere gerek camilerde gerekse medyada yer alan vaaz ve sohbette yer alan infak ile ilgili hükümler, teşvikler, verilen sevabın derecesi, nasıl verildiği, infakın Allah

9 Buhârî, Savm, 7.

10 Tirmizî, Zekât, 28.

katında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun idraki de bir başka itici güç olarak karşımıza çıkar. Allah rızası gözetilerek verilen bir tanenin yedi yüz misliyle karşılık bulması, birçok ayette zekâtın hemen namaz ibadetinin ardından zikredilmesi, verilen sadakaların belaları, kötülükleri defetmesi, ömrü uzatması gibi pek çok husus Ramazan ayında Müslümanların zihninde farkındalık oluşturur.

"Nerde O Eski Ramazanlar" Sözünün Özü: İnfak ve Paylaşım

Ramazan ayı, hangi tarih diliminde olursak olalım birey ve topluma ayrı bir manevi hava kazandırır. Kemiyet ve keyfiyet bakımından azalma olsa da onun ruhu, yeniden can katar hayata. Ancak şu bir gerçek ki modernitenin tüm değerleri çok hızlı şekilde yok ettiği bir dönemde fazilet, erdem ve değerler de bu zamanın çarkında yok olup gitmekte. Bilhassa orta yaş ve üzeri kesim bu durumdan yakınırken geçmiş Ramazanlar için belki de en çok özlemini çektikleri nokta paylaşım duygusunun azalmasıdır. "Nerde o eski Ramazanlar" sözünün ardında bereketiyle gelen misafirler, komşularla paylaşılan çorbalar, fakir-fukaranın gözetilmesi vardı. Onlar, vermek için mal ve yiyeceklerin çok olmasına bakmadan *"Onlar, bollukta da, darlıkta da infak edenler…"*[11] ayeti mucibince hareket etmişlerdi. Pişen bir tencere çorbanın ve ekmeğin en büyük şükür sebebi sayılıp da artanın değil yetmeyenin paylaşıldığı, infak edildiği Ramazanlar, bereketli, huzurlu idi. İnfak, şükrün bir gereği idi. Diğer zamanlarda bu kadar olmasa bile Ramazan ayında herkes malın fukarası ama infakın zengini olurdu. Zira Sevgili Peygamberimizin belirttiği üzere,*"Zenginlik mal çokluğu ile değildir, asıl zenginlik gönül zenginliğidir."*[12]

Son Tahlil ve Tavsiyeler

Madde, mana her ne varsa her şeyi tüketimin bir metaı hâline getirmeyi amaçlayan düşüncelerin ürünü olarak Ramazan ayı

11 Âl-i İmrân, 3/134.

12 Buhârî, Rikāk, 15.

da son zamanlarda tüketim kültürünün bir objesi hâline getirildi. Değişim ve dönüşümden nasibini alan Ramazan'ın her bir şiarı bu amaç için kullanıldı. Oysa Ramazan ayı ulvi bir ruha sahiptir. Bu ruh, insana, tevazu, paylaşım, cömertlik, îsâr, ihsan, teslimiyet, sabır, şükür gibi pek güzel hasletleri öğretir. Onu gösteriş ve eğlenceye dönüştürmek, görkemli sofralar hazırlamak, âdeta gelecek kıtlık yılları için mideleri depo olarak kullanmak, zengin akrabalar ya da ahbapların davet edildiği lüks iftar sofraları hazırlamak, kapitalizmin ruhuna uydurulmuş Ramazan aktiviteleri düzenlemek, görünür olmanın cazibesiyle ev ya da dışarıda yapılan iftar ve sahur sofraları ve teravih namazlarını sosyal medya üzerinden paylaşmak, onun bu ulvi ruhunu yaralar.

İftar sofralarının değişmez misafirleri *"O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin …"*[13] ayeti duyarlılığıyla yalnızca zenginler olmamalı. Ayrıştırıcı ve kuşatıcı olmayan, yalnızca zenginlerin birbirleriyle paylaştıkları sofralar toplumu daha çok ayrıştırır, nefret ve öfkeyi artırır. Bizi birbirimize bağlayan, kardeşliğimizi pekiştiren infaktır. Bilindiği gibi İslam medeniyeti de bu anlayışla inşa edilmiş, bugün işlevselliğini yitirse de en ince şeklini sadaka taşlarında göstermiştir.

Ne yazık ki bir yanda en zengin yüz kişinin servetinin, en yoksul dört milyar insanın servetinden çok olduğu; diğer yanda ise yoksulluğun her geçen gün arttığı, her gün yaklaşık otuz bin kişinin açlıktan öldüğü, sekiz yüz otuz milyon insanın açlık sınırında olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyanın müsebbibi insan olsa da yine onun ıslah edicisi de insan olacaktır. Ramazan gibi mübarek zamanları kendisi ve diğerleri için fırsat bilen halife insanın, dün olduğu gibi bugün de kalbi ve eli yoksullar, yetimler, muhacirler, Suriye, Mısır, Filistin, başta olmak üzere tüm mazlum ve mağdurlara uzanacaktır. Dünya avuçlarımızın içinde küçük bir köy olmuşken ve ulaşmak bu kadar kolayken Ramazan ayının bu manevi atmosferinden infak ile de nasiplenmek gerekir.

13 Haşr, 59/7.